Encyclopedia of Economic Law Journal

Homepage: https://lawecon.um.ac.ir

Research Article

Vol. 31, No. 26, Fall-Winter 2024, p. 75-101

Explaining the necessity of a comprehensive regulation, based on a critical review of internal scientific-research articles (2020-2023)

S.A. Rezaee[1], M.V. Karimian[2], Z. Hadizadeh Esfahani[3*]

1- Assistant Professor in Public Administration, Imam Hossein University, Tehran, Iran

2- Associate Professor in Judicial Administration, University of Judicial Sciences and Administrative Services, Tehran, Iran

3- PhD student in public policy in Imam hussein university

(*-Corresponding Author Email: zahrahadizadeh313@yahoo.com)

Received: 7 October 2024 Revised: 27 October 2024 Accepted: 26 November 2024 Available Online: 30 November 2024	**How to cite this article:** Rezaee, S.A., Karimian, M.V., Hadizadeh Esfahani, Z. (2024). Explaining the necessity of a comprehensive regulation, based on a critical review of internal scientific-research articles (2020-2023). *Encyclopedia of Economic Law Journal, 31*(26): 75-101. (In Persian with English abstract) https://doi.org/10.22067/economlaw.2024.88472.1375

1- INTRODUCTION

The importance of regulation has increased over the past 40 years and this has played a key role in economic growth as well as an important part of social progress; Because currently governments tend to interfere less in providing direct services, as a result, regulation has become a large part of their actions. Currently, governments are increasingly using contractual combinations, laws and other regulatory tools to achieve a wide range of social and economic goals.

With the passing of several decades and numerous and various researches, this concept, like other subjects and concepts in the field of human sciences, has undergone changes and transformations; In such a way that all the elements in the previous definition can be questioned and challenged:

Is the intervention in the matter of regulation, only in economic affairs and with the appropriate approach in this field?

Is the government the only regulatory institution?

Are laws and regulations the only regulatory tools and mechanisms?

If the answer to all the above questions is no; In this case, what definition of regulation can be provided that is comprehensive in all its points and types?

In the opinion of many thinkers, regulation is a legal approach in the way of government intervention, which is mainly with the tools of law and regulations and with the purpose of exercising control, and especially looking at the background of its emergence, mainly in the economic field. It is realized. This issue seems to have several reasons: firstly, regulation is an emerging term that the efforts of many researchers to recognize its meaning are consequently affected by its primary source; Secondly, this concept was crystallized by experts, who were mainly experts in fields such as law, economics, policy making, etc.; Therefore, the subject has been looked at with a specific analytical lens, influenced by the relevant field. Also, the administration of the country's affairs is a multi-faceted matter, and in order to analyze its various issues, especially those related to public and government affairs, it is necessary to apply different ideas in the fields of law, political science, and management. Govt. and... looked into the theories of economics, sociology, psychology, etc. to analyze the events with a complete view. Although part of the existing literature directly and indirectly refers to the innovative methods of regulation; But the current research is innovative in this

sense that it has been tried to review the theoretical and research literature related to regulation in the first step, focusing on: definition, tool, regulatory institution and also through the lens of different sciences, until a To obtain a general understanding of the concept of comprehensive regulatory process, taking into account all its dimensions, and in the next step, scientific-research articles published in recent magazines in recent years were studied, according to the results of the first step. be evaluated.

So it seems; Considering the range that exists in relation to the concept of regulation in the literature; Other extended definitions can be considered. In these definitions, the regulatory process can be direct or indirect, by governmental or non-governmental actors, in economic or non-economic matters, for the target population that can be governmental or non-governmental, and in any form. The first definition, which is more general, is abstract; Because it is confined within the framework of government rules and institutions, and of course with the stipulation that all regulatory institutions and laws are not at the same level.

2- PURPOSE

The primary root of the concept of regulation was in the field of economics and law. The connection of economics with this field, due to the issues in regulation that were related to this field, and the connection of the field of law from the point of view that laws and regulations are the only, or better said, the most important means of regulation. It is considered gray; That is, in the initial definitions, regulation includes the government's intervention in economic affairs through the establishment of laws and regulations. The review of the literature in the field of regulation shows; Despite the extensive research that has been done in relation to the concept of regulation; Currently, there is no comprehensive and precise definition of it, which is agreed upon by all thinkers in the field of regulation. Therefore, the purpose of this research is: to identify the scientific, conceptual, instrumental and institutional scope in the field of regulation and also to evaluate the articles published in this field.

3- METHODOLOGY

In the first step, the theoretical and research literature related to regulation, focusing on: definition, tool, regulatory institution, and also through the lens of different sciences, was carried out in a descriptive-analytical way to get a general outline of the concept of regulatory process. A comprehensive approach should be achieved by considering all its dimensions.

In the next step, scientific-research articles published in recent magazines were studied in recent years to be evaluated according to the results of the first step; This stage was done in the way of critical review by examining 43 articles related to the concept of regulation in the period of 2020-2023.

4- FINDINGS

Evaluation of selected articles showed; Despite the influence of different sciences in the field of regulation, 72% of all articles have benefited from the field of law and 16 articles, i.e. 37% of all articles, have been written with the approach of economics. In 26 articles, i.e. 60% of all articles, regulation is defined as regulation. 29 articles, i.e. 67% of all articles, considered law and regulation as the only regulatory tool. In 37 articles, i.e. 86% of all articles, government institutions are introduced as regulatory bodies.

Although the influence of the field of economics as a basic science in examining the concept of regulation has been decreasing in recent years, nevertheless, issues are still being investigated in researches. have economic roots or at least have special consequences in this field. According to the conceptual and functional range that was examined in the first and second part of this article, regulation can have a special place in all the different social issues that become a problem in the scope of a government. be The review of the reviewed articles indicates a conflict in the content of the researches; How is it possible that regulation is considered equivalent to regulation and its only tool is

the law, and at the same time, when introducing regulatory institutions, authorities other than the government are considered by the researcher?! This conflict is realized in two ways, the first case is when the secondary regulatory body is still government or public; But it does not have the authority to make laws and regulations. The second state also includes a situation where apart from the government, private and civil institutions are also considered as regulators; However, non-governmental organizations are completely different from government organizations in terms of the origin of power. Another point in the evaluation of the articles is the introduced tools, which are mainly about the law, regulations and rules, and finally some other limited tools are mentioned. At present, none of the reviewed articles addressed the mechanisms of behavior change in regulation, if, as mentioned, these mechanisms are more result-oriented than previous tools and achieve the goal of regulation. They guarantee more. In other words, to the extent that the presence of non-governmental actors becomes more colorful and the roots of the investigated issues move away from the economic field, the use of initiative in regulation becomes more important.

5- CONCLUSION

Comprehensive regulation means "the process of developing rules and regularizing public behavior"; That is, the cycle that begins with the identification and definition of regulatory standards, in accordance with the goals of governance, based on the principles, institutions and norms of society; And it is implemented by using innovative tools and mechanisms.

As a result, to modify the mechanisms of society administration; Scientific, conceptual, instrumental and institutional transformation in regulation is essential.

On this basis, it is suggested:

When it comes to the regulation process; It should be noted that the elements and relationships between these elements, in the form of a regulatory cycle, determine the comprehensive regulatory process. The most important element in regulation that requires intervention is the regulatory element. The regulatory element includes a range that sets standards and rules based on governance goals; Therefore, paying attention to the activation of social and civic capacities as a regulator, as well as paying attention to initiative, should be paid attention to by researchers and, in the next step, by rulers.

In the introductory discussions of the article, it was discussed that one of the reasons for the limitations in the definitions of regulation is a one-sided and single-discipline view of this issue, which is mainly through the lens of disciplines such as law and The economy has been borrowed and, as a result, the most important regulatory tools have been considered to establish rules and regulations. Another issue that is a place for reflection; Gender is the issue that has been investigated by researchers. If the emergence of some issues are due to a legal vacuum (assuming that they are carefully rooted), this issue is not a reason to prescribe legal solutions in the face of other issues. In other words; Many social issues are rooted in the lack of cultural, educational, religious, etc. areas of the society; Therefore, in solving them, the use of other existing capacities, with the help of innovative tools and methods, can be more effective in regulating the subject.

Keywords: Comprehensive Regulation, Regulatory Tool, Regulatory Institution, Critical Review.

دانشنامهٔ حقوق اقتصادی

Homepage: https://lawecon.um.ac.ir

مقالهٔ پژوهشی

دوره ۳۱، شماره ۲۶، پاییز و زمستان ۱۴۰۳، ص ۱۰۱-۷۵

تبیین ضرورت تنظیم‌گری جامع‌نگر، مبتنی بر مرور انتقادی مقالات علمی – پژوهشی داخلی (۲۰۲۳ – ۲۰۲۰)

سید عابد رضایی[۱]، محمدوزین کریمیان[۲]، زهرا هادی‌زاده اصفهانی[۳]*

دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۱۶ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۹/۰۶

چکیده

مداخله حقوقی در حوزه‌ی اقتصاد، مقررات‌گذاری و نهاد دولتی، تنها تعریف، ابزار و نهاد در حوزه‌ی تنظیم‌گری نیستند؛ به‌خصوص اگر ریشه‌ی برخی از مسائل و مفاهیم مرتبط با حوزه‌ی تنظیم‌گری را بتوان در حوزه‌ی علمی رشته‌های دیگری غیر از حقوق و اقتصاد، جستجو نمود. هدف از انجام پژوهش حاضر، شناسایی گستره‌ی علمی، مفهومی، ابزاری و نهادی در حوزه‌ی تنظیم‌گری از طریق مطالعه‌ی منابع کتاب‌خانه‌ای و به روش توصیفی–تحلیلی و همچنین ارزیابی مقالات علمی–پژوهشی داخلی بین سال‌های ۲۰۲۰ الی ۲۰۲۳ در حوزه‌ی تنظیم‌گری به روش مرور انتقادی بود. نتایج حاصل از مطالعه‌ی ادبیات نظری و پژوهشی نشان داد: تنظیم‌گری جامع‌نگر به معنای «فراگَرد تکوین ضوابط و قاعده‌مند نمودن رفتارهای عمومی» است؛ یعنی چرخه‌ای که با شناسایی و تعریف استانداردهای تنظیم‌گری، متناسب با اهداف حکمرانی، مبتنی بر اصول، نهادها و هنجارهای جامعه، برای تنظیم‌گری رفتار مقامات سیاسی، مدیران دولتی و خصوصی و مردم آغاز می‌شود؛ و با به‌کارگیری ابزار و مکانیسم‌های ابتکاری، اجرایی می‌گردد. ارزیابی ۴۳ مقاله منتخب نشان داد؛ علی‌رغم تأثیر علوم مختلف در حوزه‌ی تنظیم‌گری، ۷۲٪ کل مقالات از رشته‌ی حقوق بهره‌برده‌اند و ۱۶ مقاله یعنی ۳۷٪ کل مقالات نیز با رویکرد علم اقتصاد به نگارش درآمده‌اند. در ۲۶ مقاله یعنی ۶۰٪ کل مقالات، تنظیم‌گری معادل مقررات‌گذاری تعریف شده است. ۲۹ مقاله، یعنی ۶۷٪ کل مقالات، قانون و مقررات را تنها ابزار تنظیم‌گری در نظر گرفته‌اند. در ۳۷ مقاله یعنی ۸۶٪ کل مقالات، نهادهای دولتی به عنوان نهاد تنظیم‌گر معرفی شده‌اند. درنتیجه برای اصلاح مکانیسم‌های اداره‌ی جامعه؛ تحول علمی، مفهومی، ابزاری و نهادی در تنظیم‌گری، امری ضروری است.

کلیدواژه‌ها: تنظیم‌گری جامع‌نگر، ابزار تنظیم‌گری، نهاد تنظیم‌گر، مرور انتقادی.

[۱] استادیار گروه مدیریت دولتی، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، تهران، ایران

[۲] دانشیار گروه مدیریت قضائی، دانشگاه علوم قضائی و خدمات اداری، تهران، ایران

[۳] دانشجوی دکتری خطمشی‌گذاری دانشگاه جامع امام حسین (ع)

(نویسنده مسئول: zahrahadizadeh313@yahoo.com)

مقدمه

اهمیت تنظیم‌گری[1]، در طول ۴۰ سال گذشته افزایش یافته است و این امر در رشد اقتصادی و همچنین بخش مهمی از پیشرفت اجتماعی نقش اساسی داشته است؛ چراکه در حال حاضر دولت‌ها تمایل دارند کمتر در ارائه خدمات مستقیم دخالت کنند، در نتیجه تنظیم‌گری به بخش گسترده‌ای از اقدامات آن‌ها تبدیل شده است. در حال حاضر دولت‌ها به‌طور فزاینده‌ای از ترکیبات قراردادی، قوانین و سایر ابزارهای تنظیمی برای دستیابی به طیف وسیعی از اهداف اجتماعی و اقتصادی استفاده می‌کنند (Windholz & Hodge 2012: 212). در تحلیل مفهوم تنظیم‌گری باید گفت؛ یکی از مهم‌ترین بسترهای پیوند میان موضوعات اقتصادی و حقوقی، بروز اندیشه‌های نهادگرایی در اقتصاد است. اهمیت پیوند میان این دو حوزه، سبب به‌وجود آمدن، مفاهیمی میان رشته‌ای مانند تنظیم‌گری شد. در توضیح بیشتر؛ جامعه‌ای که در راستای تحقق رقابت در چارچوب اقتصاد مبتنی بر بازار فعالیت می‌کند، می‌بایست یک برنامه‌ی حقوقی مشخص داشته باشد تا به‌وسیله‌ی آن به اهداف آزادی‌طلبانه خود برسد. تنظیم‌گری یکی از ابزارهایی است که در قالب یک ساختار حقوقی مشخص و مدون، فعالیت‌های اقتصادی را حمایت و تسهیل می‌نماید (Valizadeh, 2019: 257).

بنابراین ریشه‌ی اولیه‌ی مفهوم تنظیم‌گری، در بستر علوم اقتصاد و حقوق بوده است. پیوند علم اقتصاد با این حوزه، به جهت مسائل مورد نظر در تنظیم‌گری که مرتبط با این رشته بودند و پیوند رشته‌ی حقوق از این نظر که قانون و مقررات به عنوان تنها و یا بهتر است گفته شود، مهم‌ترین ابزار تنظیم‌گری محسوب می‌شده؛ یعنی در تعاریف اولیه، تنظیم‌گری شامل مداخله‌ی دولت در امور اقتصادی از طریق وضع قوانین و مقررات است. با گذشت چند دهه و انجام تحقیقات متعدد و مختلف، این مفهوم، همچون سایر موضوعات و مفهومات در گستره‌ی علوم انسانی، دچار تغیر و تحول شده؛ به‌گونه‌ای که تمامی عناصر موجود در تعریف پیشین می‌تواند مورد سؤال و چالش قرار گیرد:

آیا مداخله در امر تنظیم‌گری، صرفاً در امور اقتصادی و با رویکرد مدنظر در این رشته است؟

آیا دولت، تنها نهاد تنظیم‌گر محسوب می‌شود؟

آیا قانون و مقررات، تنها ابزار و مکانیسم تنظیم‌گری محسوب می‌شود؟

اگر پاسخ تمامی سؤالات سؤالفوق خیر است؛ در این‌صورت چه تعریفی از تنظیم‌گری می‌توان ارائه داد که جامع تمامی نکات و اقسام آن باشد؟

بررسی ادبیات حوزه‌ی تنظیم‌گری نشان می‌دهد؛ باوجود تحقیقات گسترده‌ای که در رابطه با مفهوم تنظیم‌گری انجام شده است؛ در حال حاضر تعریف جامع و دقیقی از آن، که مورد توافق همه‌ی اندیشمندان حوزه‌ی تنظیم‌گری باشد، موجود نیست (Koop & Lodge. 2015: 104). باوجود نبود یک وفاق جمعی در رابطه با معنا و مفهوم تنظیم‌گری، در سال‌های اخیر، تلاش‌های بسیاری در راستای توضیح این مفهوم انجام شده است:

«تنظیم‌گری عبارت است از عمل قاصدانه و مستمر بخش عمومی یا خصوصی که براساس معیارهای مشخص برای تأثیر گذاشتن و شکل دادن به رفتار تنظیم شونده یا جریان امور یا وقایع در موضوعات اقتصادی یا اجتماعی؛ با مشارکت ذینفعان؛ با هدف تأمین منافع، خیر و رفاه عمومی که متضمن تأمین بهینه تولید و توزیع کالا و خدمت و حمایت‌های اجتماعی باشد، وضع می‌شود و پایش یا اجرای آن توسط تنظیم‌گر و یا با مشارکت ذینفعان انجام می‌شود» (Hadavand and Jam, 2021: 236).

مفهوم تنظیم‌گری، ۳ سطح مختلف از معانی را در برمی‌گیرد که به ترتیب شامل: سطوح عام، خاص و اخص می‌شود. سطح عام: به معنای تنظیم الزام‌آور رفتار اجتماعی است. به عبارت دیگر این شکل از تنظیم‌گری به سامان‌دهی زندگی اجتماعی با اتکا به اقتدار سیاسی می‌پردازد. سطح خاص: تنظیم‌گری در سطح دوم ناظر بر دخالت دولت در سازوکار بازار اقتصاد است. که در این‌صورت هم بر نظام حقوقیِ تنظیم اقتصاد اشاره دارد و هم بر دخالت قانونی در بازار. در این زمینه دولت از ابزار حقوقی و فرا حقوقی استفاده می‌کند؛ که ابزار حقوقی آن طیف وسیعی از اعمال و مقررات حقوقی را شامل می‌شود. لازم به ذکر است سازوکارهای فراحقوقی مربوط به حالتی می‌شود که دولت معتقد است وضعیت موجود توسط دیگر نهادهای موجود در جامعه، بدون دخالت آن تنظیم می‌شود (خود تنظیمی/خودتنظیم‌گری[2] نمونه‌ای از تنظیم‌گری بدون دخالت دولت است). سطح اخص: تنظیم‌گری در این سطح معادل با قانون‌گذاری تعریف می‌شود. به عبارت دیگر تنظیم‌گری به معنای وضع مقررات اجرایی توسط سازمان‌ها و نهادهای اداری است (Rasekh, and Hosseini Karaei, 2015: 29 &30).

[1] Regulation

[2] Self-regulation

در میان انبوه الگوهای مطرح شده در رابطه با شیوه‌ی مداخله‌ی دولت، الگوواره جدید در این حوزه تحت‌عنوان «تنظیم‌گری حقوقی» و «دولت تنظیم‌گر» ایجاد شده است. برخلاف تنظیم‌گری در سیستم‌های مصنوعی که فاقد حیات هستند و به‌صورت خودکار، بر اساس برنامه‌ای از پیش تعیین شده، با کنترلی حداقلی تنظیم‌گری صورت می‌پذیرد؛ در سیستم‌های زنده، به‌ویژه انسانی، نیاز به دخالت یک عامل بیرونی برای اصلاح رفتار و خطاها وجود دارد. تنظیم‌گری حقوقی در معنای عام، همان نقش و کارکرد حقوق موضوعه است که از طریق آن، دولت وظایف خود را در حیطه‌ی اداره‌ی امور عمومی به فعلیت می‌رساند. اما تنظیم‌گری در مفهوم خاص، یک الگوواره جدید است که علاوه بر بازیگران عمومی، شامل بازیگران خصوصی می‌شود، در کنار حقوق سخت، حقوق نرم نیز جای دارد و همچنین ابزار تنظیم‌گری متنوع است (Yavari, 2014: 630 - 635).

تنظیم‌گری، یعنی وضع قوانین، نظارت بر قوانین و اجرای قوانین، هم یک خط‌مشی و هم ابزار قانونی کلیدی و در عین حال ستونی از نهادهایی است که زندگی سیاسی، اجتماعی و اقتصادی را تعیین می‌کند. معمولاً به‌عنوان یک مکانیسم کنترل پایدار و متمرکز بر فعالیت‌های ارزشمند با استفاده از قوانین مستقیم و غیر مستقیم تعریف می‌شود. اغلب، مقررات مربوط به فعالیت‌های سازمان‌های تنظیم‌گر[1] مستقل عمومی است که برای ارتقای اهداف اقتصادی، اجتماعی، مدیریت ریسک و یا توسعه‌ی مؤلفه‌های اخلاقی طراحی شده‌اند. از دهه ۱۹۹۰، دولت‌های بیشتری در سراسر جهان چنین سازمان‌هایی را تأسیس کرده‌اند و تأکید بیشتری بر استفاده از اختیارات، قوانین، و تنظیم استانداردها می‌کنند، بنابراین تا حدی جایگزین تأکید قبلی بر مالکیت عمومی و خدمات ارائه‌شده مستقیم شده‌اند (Levi-Faur et al. 2021)[۲]. همچنین یکی از مظاهر اقتدار دولت‌ها، تدوین خط‌مشی‌های تنظیمی است. این خط‌مشی‌ها هنگامی تصویب می‌شوند که دولت‌ها جهت ایجاد تغییرات در رفتار فردی یا جمعی قوانینی را در نظر بگیرند. دولت با تعیین چارچوب‌های قانونی، از ابزار فرمان و کنترل استفاده می‌کند تا بازیگران اجتماعی را مجبور به پیروی و رعایت مقررات قانونی کند؛ در صورت انحراف و خطا از مسیر، افراد تحت تنظیم‌گری می‌بایست مجازات‌های تعیین شده را متحمل شوند (Knill & Tosun. 2020: 21).

همان‌طور که در مطالب فوق به تعدادی از تعاریف موجود تنظیم‌گری اشاره شد؛ در نظر بسیاری از اندیشمندان، تنظیم‌گری یک رویکرد حقوقی در نحوه‌ی مداخله‌ی دولت است که عمدتا با ابزار قانون و مقررات و با هدف اعمال کنترل، و به خصوص ناظر بر پیشینه‌ی پیدایش آن عمدتا در حوزه‌ی اقتصادی تحقق می‌یابد. به نظر می‌رسد این موضوع چند علت داشته باشد: نخست تنظیم‌گری اصطلاح نوظهوری است که تلاش بسیاری از محققان در بازشناسی مفهوم آن به تبع متاثر از آبشخور اولیه آن است؛ دوم این مفهوم در اثر صاحب نظرانی تبلور یافته، که عمدتا در رشته‌هایی نظیر حقوق، اقتصاد، خط‌مشی‌گذاری و ... متخصص بوده؛ بنابراین با یک لنز تحلیلی خاص، متاثر از رشته‌ی مربوطه به موضوع نگاه شده است. همچنین اداره‌ی امور کشور، یک امر چند وجهی بوده، که برای تحلیل موضوعات مختلف آن، به خصوص امور مربوط به امور عمومی و دولتی می‌بایست علاوه بر به‌کارگیری نظریات مختلف در رشته‌های حقوق، علوم سیاسی، مدیریت دولتی و... گشتی در نظریات حوزه‌ی اقتصاد، جامعه‌شناسی، روان‌شناسی و ... زد تا با دیدی کامل اتفاقات و وقایع را تحلیل نمود. هرچند بخشی از ادبیات موجود به‌طور مستقیم و غیر مستقیم به شیوه‌های نوآورانه تنظیم‌گری اشاره شده است؛ ولی تحقیق حاضر از این حیث دارای نوآوری است که تلاش شده است در گام اول ادبیات نظری و پژوهشی مرتبط با تنظیم‌گری، با محوریت: تعریف، ابزار، نهاد تنظیم‌گر و همچنین از دریچه‌ی علوم مختلف بررسی، تا یک شمای کلی از مفهوم فراگرد تنظیم‌گری جامع-نگر، با درنظر گرفتن تمامی ابعاد آن حاصل شود؛ این مرحله با مطالعه‌ی منابع کتابخانه‌ای و اسناد و مدارک موجود، به شیوه-ی توصیفی- تحیلی انجام شد. در گام بعدی، مقالات علمی – پژوهشی منتشر شده در مجلات اخیر در سال‌های اخیر مورد مطالعه قرار گرفتند تا باتوجه به نتایج حاصل از گام اول، مورد ارزیابی قرار گیرند؛ این مرحله نیز به شیوه‌ی مرور انتقادی با بررسی مقالات مرتبط با مفهوم تنظیم‌گری در بازه‌ی زمانی ۲۰۲۳ – ۲۰۲۰ صورت گرفت.

[1] Regulatory agencies

[۲] برای نگارش این پاراگراف، از چکیده‌ی مقاله‌ی مورد ارجاع استفاده شده است.

۱. ادبیات نظری

۱-۱.مفهوم‌شناسی تنظیم‌گری

در یک فراگرد تنظیم‌گری، دو عنصر کلیدی آن؛ تنظیم‌گر[۱] و تنظیم شونده[۲] (گروه هدف[۳])، هستند. اشکال قدیمی تنظیم‌گری ناظر به حالاتی بود که در آن نهاد تنظیم‌گر تنها دولت محسوب می‌شد. به عبارت دیگر، قدر متیقن تعاریف اولیه به چند شرط اشاره دارد: ۱. شکلی مستقیم از مداخله که ۲. توسط بازیگران بخش عمومی و دولتی ۳. عمدتا در زمینه‌ی فعالیت‌های اقتصادی ۴. برای جمعیت هدف (که بیشتر آن ها فعالان بخش اقتصادی هستند) و ۵. به وسیله‌ی وضع قواعد و مقررات، انجام می‌شود؛ اما در بستر حکمرانی[۴]، تنظیم‌گری نه تنها شامل بازیگران دولتی، بلکه بازیگران غیردولتی و نهاد و جنبش‌های مدنی و اجتماعی را نیز در بر می‌گیرد. از طرفی، پیش از این، تنظیم‌گری شامل در نظر گرفتن قواعد و مقررات بود؛ ولی در حال حاضر با تحقیقات اخیر اندیشمندان این موضوع استنباط می‌شود، که تنظیم‌گری اشکالی ورای قانون‌گذاری صرف دارد. به عبارت دیگر، در تنظیم‌گری جامع‌نگر، مرز دقیقی میان تنظیم‌گر و تنظیم‌شونده وجود ندارد، چرا که در برخی از موارد واگذاری حدود تنظیم‌گری به سایر بازیگران غیر دولتی، سبب افزایش نوآوری و کارایی در این حیطه می‌شود (Yasuda. 2022: 472)[۵]. بنابراین در کنار «دولت تنظیم‌گر[۶]»، گسترش تنظیم‌گری، سبب ایجاد تنوع رو به رشد سریع نظام‌های تنظیم‌گری شده که در آن بازیگران غیر دولتی با تنظیم‌گری خصوصی[۷] و همچنین گروه‌های مدنی در قالب خود تنظیمی[۸] مشارکت دارند (Levi-Faur et al. 2021)[۹]. مواردی که تنظیم‌گری از جانب دولت یا نهادهایی که از جانب دولت به آنان اختیار داده شده، صورت نمی‌پذیرد؛ تنظیم‌گری داوطلبانه[۱۰] نیز نام دارد (Yasuda. 2022: 474).

بنابراین به نظر می‌رسد؛ باتوجه به گستره‌ای که در رابطه با مفهوم تنظیم‌گری در ادبیات وجود دارد؛ می‌توان تعاریف موسع دیگری در نظر گرفت. در این تعاریف، فراگرد تنظیم‌گری می‌تواند مستقیم یا غیر مستقیم، توسط بازیگران دولتی یا غیر دولتی، در موضوعات اقتصادی یا غیر اقتصادی، برای جمعیت هدفی که می‌تواند دولتی یا غیر دولتی باشد، و به هر شکلی صورت پذیرد. تعریف اول که بیشتر مصطلح است، انتزاعی است؛ چراکه محصور در چارچوب قواعد و نهادهای دولتی است، و البته با این قید که تمامی نهادها و قوانین تنظیم‌گرایانه در یک سطح نیستند (Koop & Lodge. 2015.p. 104).

۱-۲.حوزه‌های علمی مرتبط با تنظیم‌گری

برخی از مفاهیم جدید در تنظیم‌گری جامع‌نگر، که در شکل سنتی آن، کم‌تر رواج داشته و ریشه‌های آنان در علوم دیگر قابلیت بررسی و مطالعه دارند، شامل موارد ذیل است:

خودتنظیم‌گری: این اصطلاح برگرفته از علم روان‌شناسی[۱۱] و علوم رفتاری[۱۲] است؛ به‌گونه‌ای که در قالب یک نظریه‌ی مستقل در این حوزه تعریف می‌شود. خودتنظیمی به افکار، احساسات و اقدامات خودسازنده‌ای[۱۳] اشاره دارد که به صورت برنامه‌ریزی شده و چرخه‌ای برای دستیابی به اهداف فردی در نظر گرفته می‌شود. این تعریف، از نظر اعمال و فرآیندهای پنهانی که حضور و کیفیت آن‌ها به باورها و انگیزه‌های فرد بستگی دارد، با تعاریفی که بر یک ویژگی، توانایی یا مرحله‌ای از یک ویژگی تأکید دارند، متفاوت است. یک تعریف فرآیند می‌تواند توضیح دهد که چرا یک فرد ممکن است یک نوع عملکرد را خود تنظیم کند اما نوع دیگری را نه. برای مثال؛ شطرنج بازان با انگیزه‌ی بالا، ممکن است سعی کنند یک استراتژی دفاعی شناخته شده را تقلید کنند، اما اغلب زمانی که اعتماد به نفس آن‌ها در طول یک مسابقه رقابتی ضعیف می

---

[۱] Regulator
[۲] Regulatee
[۳] Target group
[۴] حکمرانی (Governance) به عنوان جدیدترین پارادایم در حوزه‌ی اداره‌ی امور کشور، به منظور خاتمه بخشیدن به شیوه‌ی خط‌مشی‌گذاری از بالا به پایین ایجاد شده است. در این بستر فکری نو ظهور، بر نقش تمامی ظرفیت‌های موجود؛ از بخش‌های دولتی و غیر دولتی گرفته تا تمامی شهروندان تاکید می‌شود (شیرازی، ۱۴۰۰: ۳۳).
[۵] در این منبع برای معرفی شکل جامع‌نگر تنظیم‌گری در بستر حکمرانی، از اصطلاح Regulatory governance (حکمرانی تنظیم‌گرایانه) استفاده شده است.
[۶] Regulatory state
[۷] Private regulation
[۸] Self-regulation
[۹] برای نگارش این پاراگراف، از چکیده‌ی مقاله‌ی مورد ارجاع استفاده شده است.
[۱۰] voluntary regulation
[۱۱] Psychology
[۱۲] Behavioral sciences
[۱۳] self-generated

شود، آن را رها می کنند (Boekaerts et al. 1999: 14). خودتنظیم‌گری در سطح حکمرانی، این مفهوم را در سطح یک رفتار جمعی توسعه می‌دهد (قابل مطالعه در علم روان‌شناسی اجتماعی[1])؛ اما این تنها تفاوت موجود نیست، بلکه در این شکل از خودتنظیم‌گری، غیر از خود افراد، دولت نقش مهمی در جهت‌دهی به آن دارد. در مطالعات اولیه‌ی این حوزه، نقش دولت در کنترل و هدایت خودتنظیمی بسیار پررنگ در نظر گرفته می‌شد؛ ولی در حال حاضر تاکید بر به حداقل رساندن مداخله‌ی دولت است (Boekaerts et al. 2007: 887).

تنظیم‌گری داوطلبانه: باتوجه به این‌که این مفهوم تا حدودی مشابه خودتنظیم‌گری است؛ در توضیح آن برای فهم بیشتر، می‌توان در درجه‌ی اول به تفاوت میان این‌دو پرداخت. در خودتنظیم‌گری، عنصر تنظیم‌گر و تنظیم‌شونده، واحد و غیر دولتی هستند؛ به عبارت دیگر، خودتنظیم‌گری، اِعمال تنظیم-گری بر خود است و دولت نقش جهت‌دهی به آن دارد. ولی در تنظیم‌گری داوطلبانه، عنصر تنظیم‌گر یک مجموعه‌ی غیردولتی است، که بر اساس یک دغدغه یا موضوع عمومی اجتماعی، اقدام به تنظیم‌گری حوزه‌ای غیر از خود می‌نماید. در اینجا به دلیل غیردولتی بودن تنظیم‌گر و همچنین اعمال تنظیم‌گری بر نهادی غیر از خودشان، از اختیار و قدرت برخودار نیستند؛ به همین منظور اقدامات آنان در راستای برانگیختن دولت جهت تنظیم‌گری حوزه‌ی مورد نظر است (Potoski & Prakash. 2002: 11). ریشه‌ی شکل‌گیری تنظیم‌گری داوطلبانه را می-توان در علم جامعه‌شناسی[2] بررسی نمود؛ جایی که جنبش‌های جمعی[3] را حاصل کوشش جمعی در راستای پیشبرد منافع و اهداف مشترک و عموم، از طریق عمل جمعی خارج از چارچوب نهادهای رسمی می‌داند (Giddens, 2003: 678).

تنظیم‌گری خصوصی: در توضیح این اصطلاح، به نظر می‌رسد شفاف‌سازی واژه «خصوصی» با مفاهیم مخالف آن[4]، در دو حوزه‌ی علمی حقوق[5] و اداره‌ی امور عمومی/ مدیریت دولتی[6] (به عنوان دو رشته علمی پایه در تنظیم‌گری باتوجه به تحقیقات موجود) می‌تواند کمک کننده باشد. علم حقوق بر مبنای منشا، موضوع و اهداف، به رشته‌های مختلفی تقسیم می‌شود که اهم آن‌ها تقسیم حقوق به عمومی و خصوصی است. حقوق عمومی شامل «قواعدی است که بر روابط دولت و ماموران او با مردم حکومت می‌کند و سازمان‌های دولتی را منظم می‌سازد» و به عبارت دیگر دربرگیرنده‌ی تمام مقرراتی است که مربوط به قوای سه‌گانه و طرز اعمال حاکمیت دولت است (Katouzian, 2014: 82). در مقابل، حقوق خصوصی؛ شامل قواعدی است که توسط اراده‌ی شخصی افراد در زمینه‌ی روابطشان با دیگر افراد در نظر گرفته می‌شود (Shabani, 2013: 20). در بستر این علم، تنظیم‌گری خصوصی شامل قواعدی است که توسط افراد، جهت تنظیم روابطشان، در زمینه‌های مختلف وضع می‌شود و بر اساس اصل آزادی قراردادها[7] در جمهوری اسلامی ایران، تا جایی مشروعیت دارد که خلاف قانون نباشد[8]. در حوزه‌ی علمی دیگر، نظام مدیریتی ایران به سه سطح تقسیم می‌شود که در یک تعامل تنگاتنگ جامعه را مدیریت می‌کنند: (۱) اداره‌ی امور سیاسی / مدیریت سیاسی[9]، (۲) اداره امور عمومی / مدیریت دولتی و (۳) مدیریت خصوصی[10] . اداره‌ی امور سیاسی کشور، مسائل عمومی را به طرق مختلف شناسایی و برای حل آن چاره‌جویی می‌کند (Danai Fard, 2013: 1). بخش خصوصی متفاوت از بخش دولتی است و شیوه‌ی مدیریت خاص خود را می‌طلبد. اگر این دو حوزه را دو سر یک طیف در نظر بگیریم، یک سر طیف مدیریت دولتی به معنای مدیریت ادارات و سازمان‌های دولتی، تحت مالکیت دولتی و عمومی جهت تأمین کالا و خدمات عمومی قرار دارد؛ در سر دیگر طیف، مدیریت خصوصی قراردارد که تحت مالکیت خصوصی، مدیریت شرکت‌های تجاری و بازرگانی را به‌عهده دارد و کالاهای خصوصی تولید می‌کند (Tahmasbi, 2017: 15). تنظیم‌گری خصوصی بر مبنای این وجه از تعریف، شامل وضع قواعد، مقررات و رویه‌هایی جهت تنظیم اَعمال و اقدامات بخش خصوصی است که به دو صورت انجام می‌شود؛ یا توسط خود بخش خصوصی در نظر گرفته می‌شود و یا از جانب دولت اِعمال می‌شود[11] (Grabs et al.

[1] Social Psychology

[2] Sociology

[3] Collective Movements

[4] این جمله در زبان اهل علم شایع است که «تعرف الاشیاء باضدادها»؛ یعنی اشیاء از راه نقطه‌ی مخالف و نقطه ی مقابلشان شناخته و به وجود آن‌ها پی-برده می‌شود (مطهری، ۱۳۸۸، ج۳: ۱۲۲).

[5] Law

[6] Public Administration

[7] liberate contractually

[8] طبق ماده‌ی ۱۰ قانون مدنی جمهوری اسلامی ایران – مصوب ۱۳۰۷: «قراردادهای خصوصی نسبت به کسانی که آن را منعقد نموده‌اند در صورتی که مخالف صریح قانون نباشد نافذ است».

[9] Political Administration

[10] Private Management

[11] به موجب رأی وحدت رویه شماره ۷۹۸ – ۱۳۹۹/۰۷/۱۵ هیئت عمومی دیوان عالی کشور: «کارکنان بانک‌های خصوصی که تحت نظارت بانک

2020: 1183). چناچه تنظیم‌گری در بخش خصوصی توسط دولت صورت گیرد، ۲ نکته باید مدنظر قرار گیرد: ۱. در نظر گرفتن تفاوت در اهداف و اصول حاکم بر بخش دولتی و خصوصی؛ برای مثال در بخش خصوصی، برخلاف دولتی به‌جای برقراری عدالت، برابری و انصاف، کسب سود مدنظر است (Tahmasbi, 2017: 17)، ۲. اجتناب از دام تنظیم‌گری؛ که این موضوع نیاز به توضیح مفصل‌تری دارد که در ادامه بیان می‌گردد.

تسخیر تنظیم‌گری[۱]: فرآیندی است که از طریق آن منافع گروهی خاص بر تنظیم‌گری دولت تأثیر می‌گذارد؛ درنتیجه توانایی دولت را در جهت حفظ منافع عمومی مختل می‌کند. این گروه‌ها عمدتا تنظیم‌شوندگانی هستند که می‌بایست تحت کنترل دولت به عنوان نهاد تنظیم‌گر قرار می‌گرفتند، ولی با وجود دام تنظیم‌گری، بر نحوه‌ی تنظیم‌گری –به‌جای تأثیر پذیری– تأثیر می‌گذارند (Dal Bo. 2006: 203). یکی از اشکال دام تنظیم‌گری هنگامی است که دولت تخصص و دانش فنی لازم جهت تنظیم‌گری صنعت را ندارد، در این شرایط جهت کسب اطلاعات به خود صنعت یا بخش مورد نظر مراجعه می‌کند. اطلاعاتی که در این فرآیند رد و بدل می‌شود می‌تواند به راحتی فرآیند تنظیم‌گری را تحت تأثیر قرار دهد. در صورتی که اطلاعات به گونه‌ای آگاهانه در راستای تحت تأثیر قرار دادن تنظیم‌گری از نهاد تنظیم‌شونده در اختیار تنظیم‌گر قرار بگیرد، دام تنظیم‌گری شکل می‌گیرد (Heims & Moxon. 2024: 139). در این‌باره، علوم سیاسی حوزه‌ای است که به مطالعه‌ی سیاست؛ در قالب بررسی رفتارهای سیاسی بازیگران مختلف که بر روند تصمیم‌گیری تأثیرگذار بوده، می‌پردازد (Knill & Tosun. 2020: 3).

فراتنظیم‌گری[۲]: این شکل از تنظیم‌گری، با اتخاذ یک استراتژی کنترلی در مرتبه‌ی بالاتر، می‌تواند استحکام و هماهنگی بیشتری میان سیستم‌ها و زیر سیستم‌ها برقرار نماید. به عبارت دیگر؛ هنگامی که تنظیم‌گری در یک سیستم، موجب تأثیرگذاری در سیستم سطح پایین‌تر شود، فراتنظیم‌گری صورت گرفته است. برای مثال در صورتی که مداخله‌ی تنظیم‌گری دولت منجر به خودتنظیم‌گری در جامعه شود. و یا هنگامی که سیستم مورد نظر، خود دولت باشد، فراتنظیم‌گری در از طریق اقدامات بین‌المللی صورت می‌گیرد (Zwitter. 2024: 11). در این‌باره باید توضیح داد که وابستگی متقابل میان دولت‌ها، جهت حل مسائل مشترک بین‌المللی، سبب ایجاد یک تنظیم‌گری بین‌المللی در قالب فراتنظیم‌گری است. چراکه گاهی مسائلی ایجاد می‌شود که بین چند کشور مختلف مشترک است و برای حل آن نیاز است تا اقدامات و مداخلات همگرایی در این کشورها انجام شود؛ از طرفی گاهی همکاری‌های اقتصادی بین الملل، در راستای توسعه‌ی بازارهای داخلی، نیازمند رعایت چارچوب‌هایی است. این قواعد، مقررات و رویه‌های موجود در سطح بین‌المللی که موجب شکل‌گیری یک نظام تنظیم‌گری فرای مرزهای یک دولت می‌شود و بر تنظیم‌گری داخلی آن تأثیر می‌گذارد، یا در قالب رژیم‌های بین‌المللی اصول و قواعدی را وضع می‌نماید و یا توسط سازمان‌های بین‌المللی چارچوب‌هایی در نظر گرفته می‌شود. بررسی این شکل از تنظیم‌گری در روابط بین‌الملل[۳] قابل مطالعه است (Knill & Tosun. 2020: 183 - 191).

مرکزی، به ازائه خدمات گسترده پولی و بانکی به مردم می‌پردازند، از مصادیق مأمورین به خدمات عمومی محسوب می‌شوند و مشمول مجازات مقرر در ماده ۵۹۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۵ هستند». مستفاد از رأی مذکور، در مواردی که یک سازمان خصوصی، متولی و هادی امور دولتی و اداری باشد، می‌تواند مشمول قوانین و مقررات بخش دولتی باشد؛ بنابراین در موارد مشابه ممکن است تنظیم‌گری دولتی، شامل تنظیم‌گری بخش خصوصی نیز بشود.

1 Regulatory Capture
2 Meta-regulation
3 International Relations

جدول ۱، خلاصه مطالب فوق در بررسی برخی از اصطلاحات جدید در تنظیم‌گری جامع‌نگر، با اشاره به حوزه‌ی علمی مورد مطالعه است.

جدول ۱- اصطلاحات جدید در تنظیم‌گری جامع‌نگر

شماره	اصطلاح	مفهوم محوری	حوزه‌ی علمی مورد مطالعه
۱	خودتنظیم‌گری	اِعمال تنظیم‌گری بر خود	روان‌شناسی اجتماعی
۲	تنظیم‌گری داوطلبانه	تنظیم‌گری مسائل اجتماعی در قالب جنبش‌های جمعی	جامعه‌شناسی
۳	تنظیم‌گری خصوصی	تنظیم قرارداد با اراده‌ی شخص در روابط فردی	حقوق
۴		خودتنظیمی بخش خصوصی	مدیریت بازرگانی
۵		تنظیم‌گری بخش خصوصی توسط دولت	مدیریت دولتی
۶	دام تنظیم‌گری	نفوذ و تأثیرگذاری بر نحوه‌ی تنظیم‌گری دولت	علوم سیاسی
۷	فراتنظیم‌گری	اِعمال تنظیم‌گری یک سیستم سطح بالاتر بر سیستم زیرین خود	تمامی حوزه‌های پیشین

۳-۱.نهادهای تنظیم‌گر

یکی از مهم‌ترین عناصر در تنظیم‌گری، وجود استانداردهای تعیین‌کننده‌ی حدود تنظیم‌گری است. این استانداردها گاهی در قالب اصول مستنبط از مواد و اصول قانونی است، گاهی حاصل تصمیمات نهادهای تنظیم‌گر و گاهی برخواسته از هنجارهای موجود در جامعه. مراجع و نهادهایی که به هر شکل در فراگرد تنظیم‌گری، اقدام به تعیین و وضع استانداردهای لازم جهت اِعمال تنظیم‌گری می‌کنند، نهادهای تنظیم‌گر نامیده می‌شوند.

تنظیم‌گری مبتنی بر اصول[۱]

در این شکل از تنظیم‌گری، تنظیم‌گر یک نهاد یا شخص خاص نیست؛ بلکه اصول یا قانونی است که در قالب اسناد بالادستی برای تنظیم‌گری یک حوزه‌ی خاص وجود دارد. از آن‌جایی که این اصول، عموما به صورت کلی بیان می‌شوند و رسالت آن‌ها تعیین حدود و چارچوب‌های تنظیم‌گری است، شاید ضمانت اجرای سنگینی نداشته باشند؛ اما به هر حال می‌تواند نقطه‌ی آغاز و بنیادینی در تنظیم‌گری یک موضوع به خصوص باشد (Madise. 2019: 121). به همین منظور، یکی از رگه‌های تنظیم‌گری را می‌توان تحت تأثیر تدوین قانون مدنی به ویژه در شرایطی که به افراد اختیار در تصمیم گیری -به خصوص در روابط تجاری- داده می‌شد، بررسی نمود. در این-صورت برای مثال، کارکرد دولت تضمین حقوق و آزادی‌های افراد در چارچوب قوانینی است که امروزه تحت عنوان تنظیم‌گری شناخته می‌شود (Rasekh, and Hosseini Karaei, ۲۰۱۵: ۲۶). تنظیم‌گری مبتنی بر اصول، می‌تواند شامل اصول مختلف قانون اساسی، برای مثال اصل ۴۴[۲] در رابطه با تنظیم‌گری حوزه‌ی اقتصاد، یا اصل ۴۵[۳] در رابطه با موضوع انفال و ثروت‌های عمومی باشد. سیاست‌های کلی ابلاغی مقام معظم رهبری (مطابق با اصل ۱۱۰ قانون اساسی[۴]) نیز نمونه‌ی دیگری از این اصول است که در این‌مورد می‌توان به سیاست‌های کلی نظام اداری مصوب ۱۳۸۹، اشاره نمود. غیر از موارد ذکر شده، گاهی موادی از قوانین عادی نیز، موید اصول تنظیم‌گرایانه هستند، مانند: ماده ۱۰ قانون مدنی در بحث اصل

[۱] Principles-Based Regulation

[۲] «نظام اقتصادی جمهوری اسلامی ایران بر پایه سه بخش دولتی، تعاونی و خصوصی با برنامه‌ریزی منظم و صحیح استوار است.
بخش دولتی شامل کلیه صنایع بزرگ، صنایع مادر، بازرگانی خارجی، معادن بزرگ، بانکداری، بیمه، تأمین نیرو، سدها و شبکه‌های بزرگ آبرسانی، رادیو و تلویزیون، پست و تلگراف و تلفن، هواپیمایی، کشتیرانی، راه و راه آهن و مانند اینها است که به صورت مالکیت عمومی و در اختیار دولت است.
بخش تعاونی شامل شرکت‌ها و مؤسسات تعاونی تولید و توزیع است که در شهر و روستا بر طبق ضوابط اسلامی تشکیل می‌شود.
بخش خصوصی شامل آن قسمت از کشاورزی، دامداری، صنعت، تجارت و خدمات می‌شود که مکمل فعالیت‌های اقتصادی دولتی و تعاونی است.
مالکیت در این سه بخش تا جایی که با اصول دیگر این فصل مطابق باشد و از محدوده قوانین اسلام خارج نشود و موجب رشد و توسعه اقتصادی کشور گردد و مایه زیان جامعه نشود مورد حمایت قانون جمهوری اسلامی است.
تفصیل ضوابط و قلمرو و شرایط هر سه بخش را قانون معین می‌کند.»

[۳] «انفال و ثروت‌های عمومی از قبیل زمین‌های موات یا رها شده، معادن، دریاها، دریاچه‌ها، رودخانه‌ها و سایر آب‌های عمومی، کوه‌ها، دره‌ها، جنگل‌ها، نیزارها، بیشه‌های طبیعی، مراتعی که حریم نیست، ارث بدون وارث و اموال مجهول‌المالک و اموال عمومی که از غاصبین مسترد می‌شود، در اختیار حکومت اسلامی است تا بر طبق مصالح عامه نسبت به آنها عمل نماید. تفصیل و ترتیب استفاده از هر یک را قانون معین می‌کند.»

[۴] «وظایف و اختیارات رهبر:
۱- تعیین سیاست‌های کلّی نظام جمهوری اسلامی ایران پس از مشورت با مجمع تشخیص مصلحت نظام ...»

آزادی قراردادها و همچنین اصل قانونی بودن جرائم و مجازات‌ها مطابق با ماده ۲ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲[۱].

تنظیم‌گری نهادی[۲]

تا اواسط دهه ۱۹۹۰، ساختار نهادی تنظیم‌گری در محافل دانشگاهی یا خط‌مشی‌گذاری توجه چندانی نداشت. فرض این بود که ساختارهای نهادی تنظیم مقررات در مقایسه با سایر عوامل مانند دامنه و جامعیت مقررات، منابع اختصاص داده شده به نهاد تنظیم‌گری، اختیارات قانونی و ... اهمیت کمی دارند. همچنین عموماً فرض بر این بود که ساختار نهادی تنظیم‌گری تأثیر کمی بر کارایی یا اثربخشی عملکرد آن دارد. با این حال، از اواسط دهه ۱۹۹۰، بحثی فعال مطرح شد که در آن مزایا و معایب ساختارهای مختلف نهادی با دقت بیشتری ارزیابی شده است. اگرچه نمی‌توان به طور قابل قبولی استدلال کرد که ساختارهای نهادی تعیین کننده اصلی اثربخشی تنظیم‌گری هستند، اما اثبات شده است که یک ساختار نامناسب یا منسوخ می‌تواند مانع دستیابی به اهداف تنظیم‌گری شود (Taylor. 2010: 473). نهاد تنظیم‌گری در پی کنترل عمومی بر مجموعه‌هایی است که به ارائه خدمت می‌پردازند . نهاد تنظیم‌گر به کوچکی و چابکی میل دارد و کثرت تخصیص بودجه برای آن از اولویت برخوردار نیست. نهاد تنظیم‌گر با انواع ابزارهای در دسترس به انجام مداخلات حاکمیتی مبادرت می‌ورزد و حرکت نهادهای هادی در مسیر اهداف از پیش تعیین شده را رصد می‌نماید (Shirazi, 2019: 3). تنظیم‌گری نهادی در ایران به دو شکل تحقق می‌یابد: یا با تشکیل یک نهاد، که از اساس وظیفه‌ی تنظیم‌گری یک حوزه‌ی خاص را به‌عهده دارد، مانند: تاسیس نهاد تنظیم‌گر بخش صنعت نفت، گاز، پتروشیمی و صنایع با تصویب مرکز ملی شورای رقابت (مصوب ۱۴۰۰) و یا اختیار تنظیم‌گری در یک زمینه‌ی مشخص به نهادی واگذار می‌شود، که غیر از آن وظایف دیگری نیز به عهده دارد، همانند نقش تنظیم‌گری نیروی انتظامی در هنگام برگزاری تجمعات مطابق با بند ۳ ماده ۴ [۳]قانون نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران.

تنظیم‌گری هنجاری[۴]

اصول و نهادهای تنظیم‌گر، تنها محرک تنظیم‌گری اجتماعی نیستند. قوانین غیررسمی که به طور خود به خود پدیدار می‌شوند نیز به شکل دادن به رفتارهای جمعی کمک می‌کنند. در واقع، اثربخشی قواعد حقوقی گاهی تحت تأثیر حضور همزمان هنجارهای اجتماعی و یا فرهنگی قرار می‌گیرد (Vestoso & Cecere. 2022: 153). کدهای فرهنگی، نرم‌های فرهنگی، مؤلفه‌های اعتقادی و ... از جمله اشکال قواعد نرمی هستند که از طریق بازیگران اجتماعی رواج می‌یابند. قاعده‌گذاری در نظام اجتماعی فرآیندی است که تحت عنوان خود تنظیمی در یک سیستم اجتماعی پدیدار می‌گردد. بر خلاف تنظیم‌گری‌های اصولی و نهادی، در این قسم؛ تکیه در تنظیم رفتار، برانگیختن انگیزه‌ی افراد با استفاده از ابزارهای تشویقی است (Ghasem Zadeh Iraqi et al, 2021: 300). در نظام حقوقی ایران، قانون مشخصی جهت به رسمیت شناختن این شکل از تنظیم‌گری وجود دارد. مطابق با اصل ۸ قانون اساسی: «در جمهوری اسلامی ایران دعوت به خیر، امر به معروف و نهی از منکر وظیفه‌ای است همگانی و متقابل بر عهده مردم نسبت به یکدیگر، دولت نسبت به مردم و مردم نسبت به دولت. شرایط و حدود و کیفیت آن را قانون معین می‌کند. (وَ الْمُؤْمِنُونَ وَ الْمُؤْمِناتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِياءُ بَعْضٍ يأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَ ينْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ)». قانون حمایت از آمران به معروف و ناهیان از منکر مصوب ۱۳۹۴ نیز، قانونی است که به نحو خاص، نحوه‌ی ضوابط و حدود این قسم از تنظیم‌گری را تعیین و تضمین می‌کند.

۴-۱.ابزارهای تنظیم‌گری[۵]

تکامل در مفهوم تنظیم‌گری، موجب تکامل دیدگاه‌ها در رابطه با ابزارهای تنظیم‌گری نیز شده است (Windholz. 2022: 317)؛ بنابراین یکی دیگر از تفاوت‌های تنطیم‌گری جامع‌نگر با تنظیم‌گری سنتی، در استفاده از ابزار مختلف جهت تنظیم‌گری است (Windholz & Hodge . 2012: 218). در رویکردهای جامع‌نگر تنظیم‌گری، ابزارهای کارآمدتر؛ ابزارهای نتیجه‌گرا هستند. منظور از آن، ابزارهایی است که در

[۱] «هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده است جرم محسوب می‌شود.»

[2] Institutional regulation

[۳] «مأموریت و وظایف نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران عبارت است از: ...

۳ - تأمین امنیت برای برگزاری اجتماعات، تشکلها، راهپیماییها، و فعالیتهای قانونی و مجاز و ممانعت و جلوگیری از هر گونه تشکل و راهپیمایی‌و اجتماع غیر مجاز و مقابله با اغتشاش، بی‌نظمی و فعالیتهای غیر مجاز.»

[4] Normative regulation

[5] Regulatory tools

قالب یک مکانیسم رفتاری، در نهایت منجر به تغییر رفتار جامعه‌ی هدف متناسب با استانداردهای تنظیم‌گری می‌گردد. در ابتدا؛ مواردی تبیین می‌گردد که به لحاظ ماهیتی، ابزار تنظیم‌گری محسوب می‌شوند و در ادامه سایر مکانیسم‌های تنظیم‌گری که موجب تغییر رفتار می‌شود، مورد بررسی قرار می‌گیرند (Windholz. 2022: 317).

ویندهلز و هاج[1] (۲۰۱۲) با تاسی به ادبیات موجود در این حوزه، به خصوص فرایبرگ[2] (۲۰۱۰) غیر از ابزار سنتی آن، یعنی قانون‌گذاری، ۵ ابزار دیگر؛ و در مجموع ۶ ابزار ذیل را معرفی کرده‌اند (Windholz & Hodge . 2012: 218):

(۱) **ابزار اقتصادی[3] (مانند ایجاد بازار، مالیات، سهمیه بندی یا قیمت گذاری)؛** این شکل از تنظیم‌گری نیاز به اقدام در بازارها برای محافظت از منافع عمومی در برابر شکست بازار دارد. شکست بازار زمانی اتفاق می‌افتد که مکانیسمی که عرضه و تقاضا را تنظیم می‌کند، برای ارائه نتایج مطلوب خط‌مشی به طور عادلانه و کارآمد کافی نباشد. رایج ترین اقدامات دولت در این شکل، ممکن است دریافت مالیات یا پرداخت‌های مشروط به نتیجه، ایجاد بازارهای گمشده (مانند بازارهای آلوده)، تجزیه یا تنظیم انحصارها (یا مجازات تبانی)، بهبود جریان اطلاعات، یا در اختیار گرفتن تأمین کالاهای عمومی یا خدمات ضروری که در غیر این صورت کمتر ارائه می‌شوند، باشد. البته سازمان‌های تنظیم‌گر دولتی همیشه از منافع عمومی محافظت نمی‌کنند؛ بلکه ممکن است برای منافع خصوصی‌ای که می‌توانند از تنظیم‌گری به عنوان راهی برای افزایش سود استفاده کنند، کار کنند.

(۲) **ابزار مبادله‌ای[4] (که در آن دولت ها از طریق قرارداد یا شرایط اعطا بر رفتار تأثیر می گذارند)؛** این امر به طور فزاینده‌ای در گرو خصوصی‌سازی و بستن قرارداد در ارائه خط‌مشی‌های عمومی جلوه می‌یابد. فرایبرگ (۲۰۱۰) آن‌را به عنوان "تنظیم‌گری‌ای که از طریق تعامل مستقیم بین طرفین از طریق یک قرارداد، توافقنامه کمک مالی یا سایر ترتیبات مالی رخ می دهد"، تعریف می کند؛ که طبق آن طرفین حق دارند وارد توافق شوند یا در مورد شرایط آن مذاکره کنند. تنظیم‌گری مبادله‌ای نیازی به اختیار قانونگذاری مستقیم ندارد و اساساً بر مفاهیم کلی حقوق قراردادها استوار است.

(۳) **ابزار مجوزدهی[5] (مانند ثبت، صدور مجوز یا اعطای اعتبار)؛** این شکل از تنظیم‌گری، شاید قدیمی‌ترین باشد، بدین شکل که فعالیت‌ها، اماکن یا محصولات خاصی از طریق طیف وسیعی از ابزارهای مرتبط با مجوز، ثبت، صدور گواهینامه و ... اعتبار می‌یابد. به میزانی که حوزه‌ی مورد نظر از حساسیت بیشتری برخوردار باشد (مثل بهداشت، تغذیه و ...)، اعطای مجوز نیازمند بررسی و دقت نظر بیشتری است.

(۴) **ابزار اطلاعاتی[6] (مانند برچسب گذاری محصول یا رژیم‌های افشای مداوم)؛** اطلاعات یک ابزار غیرمستقیم تنظیمی است که افراد را قادر می سازد تا تصمیمات بهتری بگیرند. به عنوان مثال، افشا (مثلاً محتوای چربی در غذا) و شاخص‌های عملکرد (مثلاً تعداد طرح‌های برنامه‌ریزی تأیید شده) همگی بخشی از روند رو به افزایش به عنوان ابزارهای پشتیبانی تنظیم‌گری هستند که مکانیسمی را برای کمک به افراد برای دستیابی به تصمیم‌ها یا جهت‌گیری‌های خط‌مشی خاص ارائه می‌کنند. البته ناگفته نماند، نگرانی‌هایی وجود دارد که این ابزارها به‌عنوان موانعی برای تصمیم‌گیری صحیح باشند تا به‌عنوان فرآیندهای مفید و پشتیبانی کننده.

(۵) ابزار ساختاری[7] (طراحی فیزیکی، یا فرآیندهایی مانند ترتیبات مالیاتی)؛ تنظیم‌گری ساختاری به ابزارهایی اطلاق می‌شود که برای ایجاد نتایج تنظیم‌گری، با حذف یا محدود کردن انتخاب و ساختاردهی رفتار طراحی شده‌اند؛ به گونه‌ای که افراد به هیچ وجه چاره‌ای جز اقدام بر اساس الگوی تنظیم‌گری مطلوب نداشته باشند یا با تحریم مواجه شوند. در اینجا، تمرکز بر طراحی محیط تنظیم‌گری است که افراد در آن فعالیت می‌کنند. این ابزار ارتباط نزدیک با تنظیم‌گری قانونی دارد. به عنوان مثال، طراحی محیط ساختار یافته می‌تواند بر نحوه رفتار افراد تأثیر بگذارد. طراحی ساختمان‌ها، خیابان‌ها و زیرساخت‌های سبز می‌تواند بر اینکه مردم در یک مسیر خاص سفر می‌کنند و میزان ترافیک آن مسیر تأثیر بگذارد.

(٦) ابزار قانونی[8] (مانند قوانین و مقررات)؛ تنظیم‌گری قانونی منعکس‌کننده دیدگاه سنتی تنظیم‌گری در قالب قانون است. با این حال، بدیهی است که تنظیم‌گری بسیار فراتر از قانون است، اما قانون شکل عمده‌ای از آن است.

---

1 Windholz & Hodge
2 Freiberg
3 Economic tool
4 Transactional tool
5 Authorizational tool
6 Informational tool
7 Structural tool
8 Legal instrument

استانداردهای تنظیم‌گری به دنبال ضمانت اجراهایی جهت کسب اطمینان از رعایت حداقل الزامات به عنوان ابزاری برای تنظیم عملکرد در یک بخش خاص هستند. در حالی که استانداردها راه‌حل‌های «کافی» ارائه می‌کنند، اما اغلب محدود به تمرکز کردن بر جنبه‌های «منفی» یک فعالیت خاص به جای ترویج عملکرد خوب هستند (Scott & Baker. 2013: 2-6).

مکانیسم‌های تغییر رفتار در تنظیم‌گری جامع‌نگر

با مطالعه‌ی ادبیات حوزه‌ی رفتاری، می‌توان مکانیسم‌های تغییر رفتار که در فراگرد تنظیم‌گری نیز کاربرد دارند را استخراج نمود. لازم به ذکر است؛ گاهی جهت اعمال تغییرات ممکن است یک یا چند مکانیسم به کار گرفته شود و همچنین یک مکانیسم می‌تواند در عین حال اثراتی ورای نتایج مورد نظر تنظیم‌گران داشته باشد (Windholz. 2022: 317). در این بخش، مکانیسم‌های تغییر رفتار در فراگرد تنظیم‌گری جامع‌نگر بررسی می‌گردد.

مهارسازی[1]

مهارسازی ممکن است به عنوان مجموعه‌ای از اقدامات قدرت نفوذ خارجی تعریف شود که از طرف دولت انجام می‌شود و هدف آن وادار کردن تنظیم‌شوندگان به رفتار خاصی است. در جامعه بشری، کلیت مهارسازی با این واقعیت تعیین می‌شود که به عنوان یک شیوه‌ی نفوذ، به عنوان وسیله‌ای برای حل تعارضات گسترده عمل می‌کند، از جمله در مواردی به‌کار می‌رود که در آن‌ها حذف تضادها بین بازیگران اجتماعی به روش‌های دیگر غیرممکن است. مهارسازی، توسط ارگان‌های دولتی اعمال می‌شود و در صلاحیت نهادهایی است که توسط قانون اساسی و قوانینی که مغایر با قانون اساسی نیستند و طبق رویه تعیین شده توسط قانون اساسی و مواردی از این قبیل تعیین شده است (Asilyan & Necrasova. 2023: 3).

مهارسازی مکانیسم تغییر رفتاری است که بیشتر با مقررات مرتبط است و عموماً دارای سه عنصر هستند:

(۱) قوانینی که استانداردهایی را تعریف می‌کنند که باید رعایت شوند،

(۲) مکانیسم‌هایی برای تشخیص عدم انطباق با قوانین و استانداردها

و (۳) تحریم‌هایی که در ادامه‌ی عدم انطباق‌ها اعمال می‌شود.

این مکانیسم در کنار مزیت‌هایی که دارد، مثل: ضمانت اجرای قوی، اثرگذاری و ...، معایبی دارند، از جمله؛ تحمیل هزینه‌های غیر ضروری، سوگیری‌های خصمانه، پیچیده بودن فرآیند کنترل و نظارت و ... (Windholz. 2022: 317 & 318).

مشوق ها (و بازدارنده ها)[2]

از آن‌جایی که در رویکرد جامع‌نگر تنظیم‌گری، حضور مردم و نقش آفرینی آنان در فراگرد تنظیم‌گری پر اهمیت‌تر جلوه می‌یابد؛ باید گفت ترغیب مردم به مشارکت در امر تنظیم‌گری و همچنین پیش‌بینی و پیش‌گیری از کج‌روی‌ها با در نظر گرفتن بازدارنده‌ها، ضروری است (Shirazi, 2021: 31). به عبارت دیگر، در حالی که تنظیم‌گری با استفاده از ابزارهای سنتی در قالب برخوردهای قهری مانند قانون و مقررات، بر کنترل افراد به منظور اتخاذ رفتار مناسب تاکید دارد، رویکردهای جدید به تغییر رفتار داوطلبانه آن‌ها ارج می‌نهد (Shirazi, 2021: 51).

مشوق‌ها (و بازدارنده‌ها) فرض می‌کنند که افراد تصمیمات را بر اساس معادله‌ی هزینه – فرصت انجام می‌دهند. سپس در بحث تنظیم‌گری، با افزایش منافع و/یا کاهش هزینه‌های رفتارهای سازگار (از طریق مشوق‌ها) یا کاهش مزایا و/یا افزایش هزینه‌های رفتارهای ناسازگار (از طریق بازدارنده‌ها) بر آن تصمیم‌ها تأثیر می‌گذارند. مشوق‌ها می‌توانند مستقیم و غیرمستقیم باشند. نمونه‌هایی از مشوق‌ها و بازدارنده‌های مستقیم شامل اعتبارات مالیاتی، نرخ‌های مالیاتی متفاوت، تخفیف‌ها، پاداش‌ها، کمک‌های مالی، یارانه‌ها و عوارض است که به طور مستقیم منفعت مالی یا ضرری برای تنظیم شوندگان ایجاد می‌کند. نمونه‌هایی از مشوق‌های غیرمستقیم شامل جوایز و سیستم‌های صدور گواهینامه است که می‌تواند توسط تنظیم‌گرها برای متمایز کردن اشخاص مشمول تنظیم گری در بازار استفاده شود. باتوجه به حضور داوطلبانه افراد در این مکانیسم، هزینه‌ی نظارت و کنترل بر فرآیند آن به حداقل می‌رسد (Windholz. 2022: 318).

متقاعدسازی[3]

تنظیم‌گری می‌تواند با توسل به علایق، ارزش‌ها، باورها و ترجیحات، افراد و نهادها را متقاعد کند که رفتارشان را تغییر دهند. مکانیسم‌های متقاعدکننده به دنبال تأثیرگذاری بر رفتار بدون توسل به مداخلات اجباری یا انگیزشی هستند. درعوض،

[1] Coercion

[2] Incentives (and Disincentives)

[3] Persuasion

متقاعدسازی با سرزنش کردن، تشویق و/یا متقاعد کردن تنظیم‌شونده برای عمل به شیوه‌ای سازگار با هدف تنظیم‌گری اعمال می‌شود. این امر مستلزم آن است که تنظیم‌گر، محرک‌های انگیزشی و محرک‌های رفتاری متفاوت برای گروه هدف را درک کنند. یک مکانیسم متقاعدسازی، که به درستی هدف گذاری شده و به خوبی اجرا شود، می‌تواند برای تغییر رفتار یا حداقل، ایجاد انگیزه در افراد برای تغییر رفتارشان موثر باشد. اما به خودی خود، بعید است که منجر به تغییرات گسترده و پایدار شود. در برخی موارد، تنظیم‌گرها می‌خواهند از آن پیروی کنند اما دانش، مهارت یا منابع لازم برای انجام این کار را ندارد (Windholz. 2022: 319).

ناگفته نماند که متقاعدسازی در سایه‌ی اعتماد و اعتقاد به مشروعیت دولت و نهادهای تنظیم‌گر تحقق می‌یابد. اعتماد و مشروعیت به صورت مداوم می‌بایست از طریق تعامل مستمر با جامعه و نهادهای مدنی و تلاش برای یافتن راه حل‌های مشترک برای پاسخگویی به مسائل تقویت شود. دولت و نهادهای تنظیم‌گر باید گوش شنوا و چشم باز جهت درک شرایط و مسائل جامعه داشته باشند. بنابراین می‌توان گفت؛ نقطه‌ی آغاز متقاعدسازی، ایجاد سازوکارهای اعتمادساز و مشروعیت‌ساز برای دولت است (Shams, 2022: 474).

همراهی[1]

همراهی، مکانیسمی است که بر اساس آن، در ارتباط میان تنظیم‌گری و گروه هدف تنظیم‌شونده؛ اقداماتی به صورت مستقیم انجام می‌شود تا گروه هدف به سمت خودتنظیمی و تنظیم‌گری داوطلبانه حرکت کنند؛ تا نیازی به اقدامات قهری و اجباری از جانب دولت وجود نداشته باشد (Ghasem Zadeh Iraqi et al, 2021:288).

مانند سایر مکانیسم‌های تغییر رفتار، همراهی می‌تواند به اشکال مختلف باشد. رایج ترین شکل‌ها، ارائه‌ی اطلاعات و مشاوره، آموزش و تقویت منابع و زیرساخت‌ها هستند. مکانیسم های همراهی یک مزیت مهم نسبت به سایر مکانیسم‌های تغییر رفتار دارند: آن‌ها عملی و مستقیم هستند. در حالی که مکانیسم‌های اجباری به افراد می‌گوید که چه کاری باید انجام دهند و مشوق‌ها و ترغیب‌ها آن‌ها را تشویق می‌کند تا این کار را انجام دهند، در مکانیسم‌های همراهی به گروه هدف کمک می‌شود تا اقدامات لازم را انجام دهند. البته لازمه این کار، این است که کسانی که اطلاعات را در اختیار دارند، از سطوح قابل قبولی از درک، دانش و نیازهای مخاطبان (متفاوت) برخوردار باشند. یک پیش‌فرض در رابطه با این مکانیسم این است که در صورت آگاهی گروه هدف از میزان اطلاعات و سطح دانش تنظیم‌گران، این موضوع به خودی خود یک مقبولیت و در نتیجه تبیعت از فراگرد تنظیم‌گری ایجاد می‌کند (Windholz. 2022: 319).

سقلمه زدن[2]

اگر صحبت از کم هزینه‌ترین مکانیسم تغییر رفتار در تنظیم‌گری باشد که در عین حال به عنوان یک روش متمایز سبب پیش‌برد اهداف تنظیم‌گری باشد؛ آن روش سقلمه‌زدن است. در این مکانیسم، پیشنهاد می‌شود که خطمشی‌گذاران، با بهره‌برداری از برخی الگوهای غیرمنطقی، که اغلب «سوگیری‌های شناختی[3]» نامیده می‌شوند، ممکن است شهروندان را به سمت تصمیم‌گیری مثبت در سطح فردی و اجتماعی سوق دهند و در عین حالی که انتخاب‌های دیگر آنان نیز محترم است. دایره‌ی تجربی این مکانیسیم بسیار گسترده است؛ به گونه‌ای که در تجزیه و تحلیل مصادیق آن باید مجموعه اقدامات دقیق و نوظهوری را در نظر گرفت که در نهایت منجر به تغییر رفتار در مکانیسم تنظیم‌گری شود (Alberto et al. 2014: 438).

این مکانیسم برخواسته از تئوری اقتصاد رفتاری است. این روش بدون هیچ گزینه‌ی تشویقی یا بازدارندگی، رفتار افراد را به روشی قابل پیش‌بینی تغییر می‌دهد. برای اینکه یک سقلمه، مکانیسم رفتاری محسوب شود، باید ارزان قیمت باشد و اجتناب از آن به عنوان یک مکانیسم تنظیم‌گری به راحتی صورت پذیرد. سقلمه‌ها بر تغییر «معماری انتخاب[4]» – زمینه و محیطی که در آن تصمیم‌ها گرفته می‌شود – تمرکز می‌کنند. این کار با چشم پوشی از داستان نئوکلاسیک که انسان‌ها در به حداکثر رساندن منفعت خود عقلانی هستند آغاز می‌شود و با جایگزینی آن با واقعیت تجربی که عقلانیت افراد محدود به عادات آن‌هاست تکمیل می‌شود. در این راستا، سوگیری‌های شناختی منجر به انحراف نظام‌مند از استانداردهای تصمیم گیری عقلانی می‌شود. سوگیری‌های شناختی مهمی که توسط اقتصاددانان رفتاری شناسایی شده‌اند عبارتند از: سوگیری در زمان حال یا لحظه‌ای[5] (افراد تمایل قوی‌تری نسبت به دریافت نتایج فوری دارند، تا نتایج بعدی)، سوگیری حفظ وضعیت موجود[6] (تمایل

[1] Assistance

[2] Nudge

[3] Cognitive biases

[4] Choice architecture

[5] Present or current moment bias

[6] Status quo bias

افراد به اینکه دوست دارند شرایط برای آنان ثابت بماند)، سوگیری لختی[1] (افراد تمایل دارند به انتخاب‌هایی دست بزنند که نیاز نباشد کاری انجام دهند) و سوگیری حذف[2] (تمایل به قضاوت در مورد اعمال مضر به عنوان بدتر و از نظر اخلاقی مذموم‌تر، در حدی که نیاز به حذف آن باشد) (Windholz. 2022: 320 & 321).

قاب‌بندی[3]

تحقیقات نشان می‌دهد که رسانه‌های تحت کنترل دولت ابزار مؤثری برای شکل‌دهی افکار عمومی هستند. برنامه‌های تلویزیونی، برنامه‌های خبری، نشست‌های هم‌اندیشی برخط و ... از جمله بسترهایی هستند که دولت‌ها می‌توانند دیدگاه‌های مورد نظر خود را، آن‌گونه که مدنظرشان هست به مخاطبین منتقل کنند. در روش قاب‌بندی، محتوا با تاکید بر رویه‌ی مورد نظر متولیان تولید می‌شود؛ یعنی زوایایی از موضوع برجسته می‌شود که بیشتر منطبق بر منفعت و خواست هادیان آن است (Pan et al. 2022: 317). البته نه فقط دولت، بلکه هر گروهی یا حزبی که به این ابزار مجهز باشد می‌تواند ناظر بر اهداف مورد نظر خود، محتواهایی تولید و منتشر کند تا مخاطبین خود را تحت تأثیر قرار دهد. با توجه به موضوع مقاله حاضر، منظور رسانه‌هایی است که در اختیار تنظیم‌گرها باشد.

در مکانیسم قاب‌بندی در تنظیم‌گری، نهادهای تنظیم‌گر گرد هم می‌آیند تا به یک اجماع در رابطه با مسئله‌ی مورد نظر برسند و هدف از تنظیم‌گری را روشن و شفاف سازند. برای رسیدن به اجماع در این راستا، چالش‌های مختلفی وجود دارد که توسط ذی‌نفعان معایب و مزایای آن بررسی می‌گردد (Wirtz et al. 2020: 6 -8).

۲. پیشینه پژوهشی

هیوز[4] (۲۰۲۳) معتقد است: در نظام حکمرانی، شیوه‌ی اداره‌ی جامعه به گونه‌ای است که میان متولیان امور، حکمرانان و سایر ذی‌نفعان از جمله گروه‌های مدنی و اجتماعی در رابطه با نحوه و ضابطه‌ی حاکم بر نحوه‌ی اداره‌ی امور کشور و عملکرد افراد یک اتفاق نظر وجود دارد. به عبارت دیگر اصول اداره‌ی جامعه بر اساس اجماع نظر میان تمامی بازیگران تعریف می‌شود؛ در این راستا تنظیم‌گری به عنوان یکی از کارکردهای حکمرانی در وضع و اجرای قوانین که هدف آن هدایت و کنترل جامعه است، برمبنای همین اتفاق نظر میان بازیگران باید صورت پذیرد. طبق اظهارات آلموند و وان‌اِرپ[5] (۲۰۲۰) هنگامی که صحبت از اشکال جدید تنظیم‌گری می‌شود؛ بی‌شک یکی از الزامات پرداختن به این مسئله، فاصله گرفتن از تعاریف اولیه‌ی این مفهوم است. به عبارت دیگر هر یک از عناصری که در این تعاریف وجود داشت، به گذشت زمان، به‌طور تبعی دچار تغییر و تحول می‌شود؛ چه آنکه تعاریف ابتدایی از تنظیم‌گری به معنای مداخله‌ی دولت به صورت عمدی در فعالیت‌های گروه هدف است و چنانچه به صورت مستقیم صورت پذیرد، قاعدتا اولین ابزار دولت جهت اِعمال تنظیم‌گری در این زمینه، ابزارهای قانونی است که در قالب استانداردهای الزام‌آور توسط بازیگران دولتی بر فعالیت‌های صورت گرفته توسط بخش خصوصی در زمینه اقتصادی به‌کار گرفته می‌شود. هویزینگ و سیلبی[6] (۲۰۱۸) معتقدند که در هر جامعه و یا سازمان، یک‌سری شیوه‌های متداولی جهت انجام امور وجود دارد، تنظیم‌گری به معنای چارچوب‌گذاری، به نحوی است که طریقه‌ی انجام این امور معمول را مشخص سازد؛ به رعیات این ملاحظه که چارچوب‌های تعیین‌شده منطبق بر اصول، انتظارات و هنجارهای حاکم در یک جامعه باشد. بر اساس ادعای یاسودا[7] (۲۰۱۶)، در بستر حکمرانی، دوگانگی میان دولت و مردم معنایی ندارد؛ به عبارت دیگر، در این نظام از اداره‌ی کشور دیگر نمی‌تواند مرز مشخصی میان بخش عمومی و خصوصی و یا ملی و محلی مشخص نمود تا جایی که گاهی جای بازیگران به عنوان تنظیم‌شونده و تنظیم‌گر جابجا می‌شود. لازمه‌ی این اتفاق، مشارکت دادن تمامی ظرفیت‌های جامعه، به‌خصوص گروه‌های اجتماعی و مدنی در فراگرد تنظیم‌گری است. بنابراین در تعریف جدید از تنظیم‌گری، به میزانی که گستره‌ی فعالیت‌های تنظیمی افزایش پیدا می‌کند، فعالیت‌های دولتی، تنها بخشی از فعالیت‌های تنظیمی را تشکیل می‌دهد. از نظر گانینگهام[8] (۲۰۱۶)، مشارکت دادن تمامی ذین‌نفعان در فراگرد تنظیم‌گری به معنای نادیده گرفتن اقتدارات دولت نیست؛ بلکه همواره سایه‌ای از اِعمال آن توسط دولت در قالب مکانیسم‌های مختلف وجود دارد، اما تفاوت در ابزار و شیوه‌های به‌کارگیری آن است. به همین جهت حتی در اشکال مختلف تنظیم‌گری مانند خودتنظیمی و تنظیم‌گری

1 Inertia bias
2 Mission bias
3 Framing
4 Hughes
5 Almond & van Erp
6 Huising, & Silbey
7 Yasuda
8 Gunningham

مشارکتی نیز، در مراحلی از پیاده‌سازی فراگرد تنظیم‌گری اتکا به اقتدار دولتی دیده می‌شود. بورا[1] (۲۰۱۴)، تنظیم‌گری را به‌عنوان عملکرد نظام اجتماعی درنظر می‌گیرد که با هدف تصمیم‌گیری و تنظیم یکی از حوزه‌های مربوط به امور عمومی صورت می‌گیرد. او معتقد است که در یک گزاره‌ی مختصر اگر بنا باشد تعریفی از تنظیم‌گری ارائه شود، می‌توان آن‌را جوهره‌ی بسیاری از فعالیت‌هایی دانست که به‌منظور تأثیرگذاری بر یک جامعه هدف انجام می‌شود. کوهن[2] (۲۰۱۱) ارائه‌ی تعاریف جدید از تنظیم‌گری را به مثابه به چالش کشیدن محوریت قانون و مقررات به عنوان یکی از ابزارهای تنظیم‌گری در حوزه‌ی موضوعی مورد بررسی نمی‌داند؛ بلکه معتقد است در شیوه‌ی نوین تنظیم‌گری، بر ابزار و مکانیسم‌هایی تاکید می‌شود که بیش‌از قوانین و مقررات نتیجه‌گرا هستند. نکته‌ی دیگری که او مدنظر قرار می‌دهد، اهمیت ابتکار عمل داشتن نهادهای تنظیم‌گری در استفاده از شیوه و ابزارهای متنوع و جدید است و اینکه اختیارات این نهادها نباید محدودیت در راستای ابتکار آنان ایجاد نماید. مینوگ[3] (۲۰۰۸) بر این نکته تاکید می‌کند که دلیل وجود تنوع و کثرت در تعریف، ابزار و مکانیسم و نهادهای تنظیم‌گر در حوزه‌ی تنظیم‌گری به این جهت است که هر دولت می‌بایست با تاسی از تمامی اقسام و ابعاد موجود و همچنین در نظر گرفتن شرایط و اقتضائات حاکم در کشور خود، فراگردی طراحی نماید تا بیشترین بازدهی را داشته باشد.

۳. روش انجام پژوهش

روش پژوهش مقاله‌ی حاضر، مرور انتقادی است. روش تحقیق مرور انتقادی یک رویکرد مرور نظام‌مند متون موجود است که بر اساس آن ادبیات موجود ارزیابی می‌شود تا درک جامعی از یک موضوع خاص ارائه دهد. این روش برای شناسایی شکاف‌ها در تحقیق، ارزیابی کیفیت مطالعات و هدایت جهت‌های تحقیقاتی آینده ضروری است. هدف از انجام یک مرور انتقادی، یعنی ارزیابی دانش قبلی و دریافت و ارائه یک نمای کلی از یک موضوع، موجب تمایز آن از سایر انواع روش‌هاست (Farrukh & Sjad, 2023). این پژوهش، با روشی که ذکر گردید، در قالب ۵ مرحله، انجام شده است.

مرحله اول: تعریف سؤالات تحقیق، به‌طور شفاف و واضح. باتوجه به ادبیات نظری و پیشینه پژوهشی مطالعه شده، سؤالات ذیل، برای این تحقیق انتخاب شده است.

پژوهش‌های مورد بررسی، در چه حوزه/های علمی به بررسی موضوع پرداخته‌اند؟

در پژوهش‌های مورد بررسی، چه تعاریفی از تنظیم‌گری ارائه شده است؟

در پژوهش‌های مورد بررسی، چه ابزار و مکانیسم‌هایی برای تنظیم‌گری در نظر گرفته شده است؟

در پژوهش‌های مورد بررسی، چه نهادهایی به‌عنوان نهاد تنظیم‌گر معرفی شده است؟

مرحله دوم: شناسایی و انتخاب نمونه خاصی از منابع مرتبط با موضوع، جهت بررسی. بر این اساس، در پایگاه‌های داده‌ی مدنظر، مطابق با جدول ۲، کلمات کلیدی مرتبط با موضوع جستجو گردید. به دلیل حجم بالای مقالات علمی – پژوهشی داخلی، بازه‌ی زمانی ۲۰۲۳ – ۲۰۲۰ جهت تحدید نمونه‌ی مطالعه انتخاب شد. خروجی این جستجو، تعداد ۶۸ مقاله در حوزه‌ی تنظیم‌گری بر اساس یافته‌های حاصل از جستجو در تمامی پایگاه‌های مدنظر بود.

[1] Bora
[2] Cohn
[3] Minogue

جدول ۲: تعداد کل مقالات یافت‌شده از پایگاه‌های داده، بر اساس کلمات کلیدی جستجو شده

پایگاه داده	کلمات کلیدی جستجو شده	تعداد مقاله‌های نهایی بین سال‌های ۲۰۲۰ الی ۲۰۲۳
پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی (SID.ir) پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی (Ensani.ir) پایگاه مجلات تخصصی نور (noormags.ir) محقق گوگل (scholar.google.com)	تنظیم گری تنظیم گر رگولاتور	۶۸

پس از مطالعه‌ی چکیده مقالات، ابتدا ۹ مقاله و پس از مطالعه‌ی متن کامل آن‌ها ۶ مقاله، به جهت عدم ارتباط کامل با موضوع مورد بررسی کنار گذاشته شد و درنهایت ۴۳ مقاله علمی – پژوهشی داخلی بین سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۳ به عنوان نمونه‌ی نهایی پژوهش انتخاب شد.

مرحله سوم: تعداد ۴۳ مقاله که در مرحله‌ی قبل به عنوان نمونه‌ی نهایی انتخاب شدند، با دقت و جزئیات مورد مطالعه و بررسی قرار گرفت، تا موارد مورد سؤال در مرحله‌ی اول از آن استخراج شد.

مرحله چهارم: ارائه‌ی گزارشی از یافته‌های حاصل از مطالعه‌ی مقالات که در بخش چهارم مقاله آمده است.

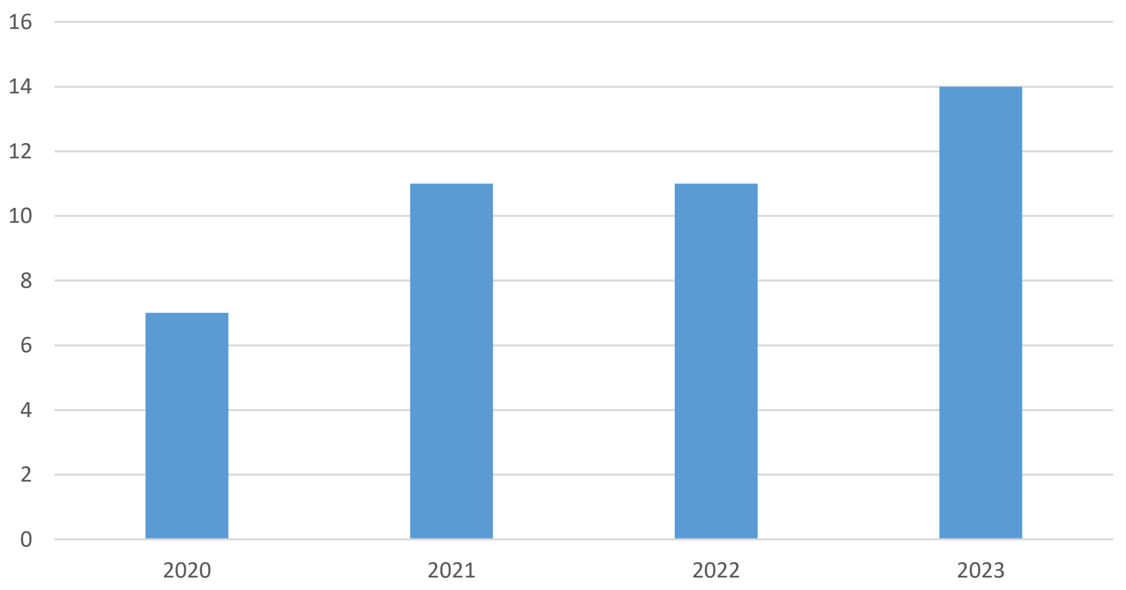
مرحله پنجم: تجزیه و تحلیل یافته‌های حاصل از مرحله‌ی چهارم و تطبیق آن‌ها با ادبیات نظری و پژوهشی جهت ارزیابی شکاف‌های مطالعاتی (Rajendran et al., 2023).

٤. یافته‌های پژوهش

در ادامه‌ی این بخش، یافته‌های حاصل از مطالعه‌ی نهایی ۴۳ مقاله به‌صورت سازمان‌دهی شده و خلاصه ارائه شده است.

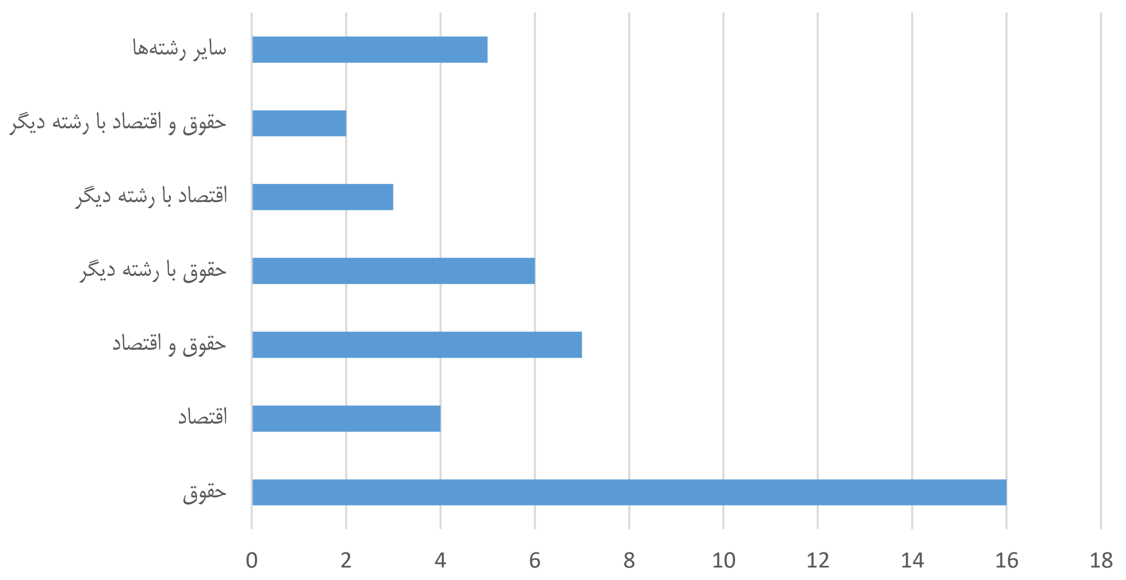
باتوجه به بررسی‌های صورت گرفته، تعداد مقالات علمی – پژوهشی منتشر شده در مجلات داخلی، در بازه‌ی ۲۰۲۳ – ۲۰۲۰ ، مرتبط با موضوع تنظیم‌گری در هر سال مطابق با نمودار ۱ است.

نمودار ۱: تعداد مقالات تنظیم‌گری چاپ شده در هر سال (۲۰۲۳ – ۲۰۲۰)

در رابطه با حوزه‌های علمی که مقالات تنظیم‌گری منتخب، در نگارش از آن‌ها بهره‌برده‌اند، ۳ ملاک جهت تعیین و شناسایی حوزه‌های علمی در نظر گرفته شد: مسئله‌ی اصلی مورد بررسی در مقالات، تخصص و رشته‌ی نویسندگان مقاله و شیوه استدلال، تحلیل و راه‌حل‌های ارائه شده جهت حل مسئله‌ی مورد نظر. به جهت اهمیت و نهادینگی دو رشته‌ی حقوق و اقتصاد در تنظیم‌گری سنتی و همچنین تمرکز بیشتر مقالات بر این دو حوزه‌ی علمی، به صورت متمایز در کنار سایر رشته‌های علمی شناسایی شدند. بدین منظور، گزارش تعداد مقالات کار شده در رابطه به حوزه‌های علمی مختلف در نمودار ۲ نمایش داده شده است.

نمودار ۲: رویکرد مقالات حوزه تنظیم‌گری در به‌کاری از علوم مختلف

مشاهده‌ی نمودار ۲، نشان می‌دهد که از میان کل مقالات، ۳۱ مورد یعنی ۷۲٪ کل مقالات از رشته‌ی حقوق بهره‌برده‌اند و همچنین در ۱۶ مقاله یعنی ۳۷٪ کل مقالات نیز با رویکرد علم اقتصاد به نگارش درآمده‌اند. در ۱۶ مقاله یعنی ۳۷٪ کل مقالات، از سایر علوم استفاده شده است. مانند: مجموعه گرایش‌های مدیریت (دولتی، صنعتی، بازرگانی، رسانه و کسب و کار)، فناوری اطلاعات، جامعه‌شناسی، بهداشت، داروسازی، روابط بین‌الملل، علوم سیاسی، علوم ارتباطات و علوم پزشکی.

در رابطه با ۳ سؤال دیگر، یعنی؛ مفهوم تنظیم‌گری، ابزار و مکانیسم‌های تنظیم‌گری و نهادهای تنظیم‌گر، باید گفت: در ۲۶ مقاله یعنی ۶۰٪ کل مقالات، تنظیم‌گری معادل مقررات‌گذاری تعریف شده است. ۲۹ مقاله، یعنی ۶۷٪ کل مقالات، قانون، مقررات قاعده را تنها ابزار تنظیم‌گری در نظر گرفته‌اند. در ۳۷ مقاله یعنی ۸۶٪ کل مقالات، دولت و نهادهای دولتی به عنوان نهاد تنظیم‌گر معرفی شده‌اند. به جهت حجم بالای مطالب یافته‌های مروری ۴۳ مقاله، گزارش ۱۵ مقاله، به‌عنوان خلاصه‌ای از یافته‌ها در جدول ۴ ارائه شده؛ پیش از آن، اطلاعات مقالات مورد بررسی در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳- معرفی اطلاعات ۱۵ مقاله‌ی نمونه

ردیف	سال	نویسنده / نویسندگان	نام مجله	نام مقاله
۱	۲۰۲۳	Asgharnia et al	COMMERCIAL SURVEYS	«Competition law and Market regulatory; Investigating and Identifying the Factors Affecting the Facilitation of Competition and the Prohibition of Monopolies in the Public Utilities»
۲	۲۰۲۳	Javanmardi & Elham	Journal of Securities Exchange	«The Basics of Justifying Regulation in Capital Market Violations»
۳	۲۰۲۳	Zarei and Idrisian	Legal Research	«Regulatory sandbox and its challenges in Iran's legal system»
۴	۲۰۲۳	Elyasi	Journal Strategic Studies of Public Policy	«The Synergy of Policy Patterns: The Triple Approach of Regulatory, Program, and Agent (A Case Study of Iran Vice Presidency for Science and Technology»
5	۲۰۲۳	Moradi Islami& Bayat Komitaki	Legal research	«Changing the legislative paradigm during the transition to the digital age»
6	۲۰۲۲	Pirouz & Gholamnia	Economic strategy	«Blockchain Technology & the Emerging Conflicts in National & International Monetary Systems»
7	۲۰۲۲	Olyaee & Rostami	JOURNAL OF RESEARCHES ENERGY LAW STUDIES	«Energy Regulatory Entity and its Legal Capacities in the Non-Oil Economy (Case Study of the Ministry of Energy Quasi-Regulatory Entity: Iranian Electricity Market Regulatory Board)»
8	۲۰۲۱	Esmailipour Masouleh & Sadeghi Niyaraki	Journal of Improvement Management	«Analysis of the Regulatory Structure of the Automotive Industry by Institutional Mapping Framework»
9	۲۰۲۱	Soltanzadeh et al	Innovation management	«Analysis of regulatory deadlocks of transport platform businesses in Iran with the framework of the defense coalition»
10	۲۰۲۱	Mosayebzadeh et al	Journal of Iranian Public Administration Studies	«Analyzing the Role of the Government in Promoting the Iranian Industries' Competitiveness»
۱۱	۲۰۲۱	Vaziri et al	*Legal research*	«Government interventions in traffic accident control in the light of cooperative reactive regulation theory»
۱۲	۲۰۲۱	Hadavand & Jam	*Strategy*	«The Concept of Regulatory State: An Analysis of Regulation as Instrument of Governance»
۱۳	۲۰۲۱	Amiri et al	*Economic research*	«Evaluating the effects of regulation of the Iran Commodity Exchange on commodity price fluctuations»
۱۴	۲۰۲۰	Montazeri & Zahed	*Quarterly Journal of Industrial Economics Researches*	«Regulatory and Concentration in Iran's Automotive Industry»
۱۵	۲۰۲۰	Hoshyaran Jolodar	*Medical Law*	«The Application of FDA Functional Models in

the FDA Regulatory System of Iran with Emphasis on Informal Guidelines»	*Journal*	et al		

در ادامه اطلاعات حاصل از بررسی مقالات، مبتنی بر ۴ سؤال مدنظر پژوهش، در ۱۵ مقاله‌ی نمونه به روش زیر در جدول ارائه شده است.

جدول ٤- ٤ مؤلفه‌ی مورد سؤال در ۱۵ مقاله‌ی نمونه

ردیف	مسئله مورد بررسی	حوزه‌علمی مورد مطالعه	تعریف ارائه شده از تنظیم‌گری	ابزار و کارکردهای تنظیم‌گری	نهاد تنظیم‌گر
۱	تسهیل رقابت و منع انحصار در صنایع خدمات عمومی	• حقوق • مدیریت دولتی • اقتصاد	طراحی نظام حقوقی جهت تسهیل رقابت و منع انحصار	مقررات اقتصادی	نهادهای حافظ رقابت (شورای رقابت و ...) نهادهای تنظیم‌گر بخشی (پلیس اداری و ...)
۲	تخلفات بازار سرمایه	• حقوق	تدوین مقررات و مجازات؛ جهت دستیابی به اهداف از پیش تعیین شده	مقررات	سازمان بورس و اوراق بهادار
۳	تنظیم‌گری حوزه‌ی فینتک	• حقوق • اقتصاد • فناوری اطلاعات	طراحی ابزار، جهت زمینه‌سازی برای فعالیت‌های کسب و کار با کاهش یا حذف محدودیت‌ها	قوانین و مقررات (تنظیم‌گری سنتی) سندباکس (تنظیم‌گری نوآورانه)	کمیسیون عالی تنظیم مقررات مرکز ملی فضای مجازی بانک مرکزی شورای عالی بورس و اوراق بهادار کارگروه مدیریت یکپارچه و هماهنگی محیط‌های آزمون
۴	طراحی سیاست‌های معاونت علمی و فناوری رئیس جمهور	• علوم اجتماعی • مدیریت	به‌کارگیری ابزارهای سیاستی حمایتی برای ترغیب بازیگران جهت اجرای سیاست‌های تنظیمی	آیین‌نامه و دستوالعمل تسهیل‌گر، جهت اجرای سیاست‌ها	شوراهای عالی کشور مجلس شورای اسلامی
۵	نحوه قانون‌گذاری در عصر دیجیتال	• حقوق • فناوری اطلاعات	قانون‌گذاری منعطف و پویا، ناظر بر تحولات عصر دیجیتال	مقرره‌گذاری تدریجی، انعکاسی و مشارکتی	مجلس شورای اسلامی نهادهای خصوصی، صنفی و حرفه‌ای
۶	فناوری زنجیره بلوکی و منازعات در حال گسترش در نظام‌های پولی	• حقوق • اقتصاد	سیاست و قانون‌گذاری از جانب حاکمیت مرکزی	خط‌مشی قوانین داخلی و بین‌المللی	نمایندگان حاکمیت
۷	تنظیم‌گری انرژی در حوزه اقتصاد غیرنفتی	• حقوق • اقتصاد	کنترل و تنظیم بازار از طریق مقررات‌گذاری، اجرایی سازی قواعد و کنترل و نظارت بر اجرای آن و همچنین تشویق یا مجازات بازیگران بازار	مقررات‌زدایی (کاهش محدودیت در رفتار بازیگران بازار) بازتنظیم‌گری (تدوین قوانین جدید برای آزادسازی بازار) تنظیم‌گری رقابت (ایجاد فضای مناسب برای معامله)	هیات تنظیم بازار برق ایران

				فراتنظیمی (مقرراتی که با آن بتوان عملکرد نهادهای تنظیم‌گر را سنجید)	
۸	تنظیم گری صنعت خودرو	• مدیریت صنعتی • مدیریت بازرگانی	مکانیسمی که به منظور نظارت و هدایت بازار توسط سازمان‌های دولتی انجام می‌شود و شامل همه اقدامات دولتی جهت هدایت بازار با به‌کارگیری همه‌ی ظرفیت‌های اجتماعی است.	خط‌مشی‌گذاری تعیین ضوابط اجرا نظارت	وزارت صنعت، معدن و تجارت سازمان ملی استاندارد وزارت نفت وزارت راه و شهرسازی وزارت امور اقتصاد و دارایی وزارت نیرو بانک مرکزی سازمان تعزیرات حکومتی و ...
۹	بن بست‌های تنظیم‌گری کسب و کارهای پلتفرمی حمل و نقل	• اقتصاد • مدیریت کسب و کار	میان داری دولت در بروز تعارض بین بازیگران اقتصادی	مجموعه قوانین زیرسیستم سیاستی نظام باورها ائتلاف مدافع میانجی سیاستی منابع و محافل سیاستی سازوکارهای تغییر	نهادهای دولتی و عمومی غیر غیردولتی (وزارت کشور، شهرداری، معاونت علمی و فناوری ریاست جمهوری، وزارت ارتباطات و فناوری اطلاعات و ...)
۱۰	ارتقای رقابت پذیری صنایع ایران	• اقتصاد • مدیریت مالی	نقش تنظیمی دولت در ایجاد ثبات اقتصاد کلان، ایجاد رقابت، توسعه مالی و افزایش کارایی بازار کار	مبارزه یا دستکاری نرخ سیاست‌های مالی و پولی خصوصی‌سازی، توسعه بازار سرمایه، اصلاح قوانین، نظارت بر بانک ها و ...	دولت
۱۱	کنترل تصادفات رانندگی	• حقوق	بسترسازی برای ائتلاف میان بازیگران دولتی، اجتماعی و خصوصی در تحقق اهداف از مجرای مشارکت عمومی	ایجاد نظام پاداش، مشوق، بازدانده‌ها، تذکر، اطلاع‌رسانی، آموزش و ترغیب	دولت نهادهای مردمی بازار
۱۲	مفهوم شناسی تنظیم گری در بستر حکمرانی	• حقوق	بازگرداندن تولید و توزیع بخش عمده‌ی کالا یا خدمات به بخش خصوصی از طریق قاعده گذاری بخش دولتی و یا غیر دولتی از طریق تفویض اختیار و همچنین اجرای قواعد	قاعده‌گذاری	دولت، نهادهای دولتی، نهادهای عمومی غیردولتی و نهاد خصوصی
۱۳	نوسانات قیمت کالاها	• اقتصاد	مداخله‌ی دولت در بازار و تعیین ساختار و قواعد حاکم بر آن جهت تنظیم میزان تولید و توزیع یک کالا	مکانیسم های قانونی و اجرایی سیستم اطلاع رسانی، پردازش و تحلیل اطلاعات بازار قیمت گذاری	سازمان بورس و اوراق بهادار بورس کالا
۱۴	تمرکز در صنعت خودروسازی	• اقتصاد	در فرآیندهای تنظیم‌گری، نهادها و سازمان های اداری با مجوز قانون به وسیله وضع	قانون و مقررات	نهادهای اداری (مثل شورای رقابت)

			مقررات یا اصول و از طریق کنترل ورود و خروج به بازار و کنترل عرضه و قیمت، دولت را در راستای رسیدن به اهداف یاری می‌کنند.		
۱۵	تنظیم‌گری سازمان غذا و داروی ایران	• حقوق • داروسازی	مکانیسم مقررات‌گذاری، دادرسی دعاوی و دستورالعمل‌های غیررسمی	از قانون اساسی گرفته تا قوانین عادی، آیین‌نامه‌ها و سازوکارهای خودتنظیمی	سازمان غذا و داروی آمریکا

۵. تجزیه و تحلیل یافته‌ها

بررسی و مشاهده‌ی نمودار ۱، نشان می‌دهد: با گذشت زمان و طی سال‌های اخیر، تعداد مقالات منتشرشده در مجلات داخلی در حوزه‌ی مفهومی تنظیم‌گری افزایش یافته است و این موضوع خود به تنهایی می‌تواند موید اهمیت این موضوع در بین پژوهش‌گران باشد. مطابق با آمار موجود در جدول ۲، به نظر می‌رسد علی‌رغم اینکه آبشخور اولیه‌ی مفهوم تنظیم‌گری از حوزه‌ی فعالیت‌های اقتصادی بوده، در حال حاضر به نسبت رشته‌ی حقوق، این رشته اثرگذاری کم‌تری در مجموعه مقالات دارد؛ ولی رشته حقوق همچنان تأثیر بسزایی در تحلیل مفهوم و مسائل مرتبط با تنظیم‌گری دارد. سایر رشته‌هایی که در تحلیل مقالات شناسایی شده‌اند، تا حدودی منطبق بر جدول ۱؛ یعنی مفاهیم تنظیم‌گری در علوم دیگر هستند، غیر از رشته‌ی روان-شناسی اجتماعی که باتوجه به اهمیت موضوع خودتنظیم‌گری و همچنین به‌کارگیری مکانیسم‌های تغییر رفتار؛ توسعه‌ی نظریات و رویکردهای این رشته را ضروری می‌سازد. اهمیت بهره‌برداری از علوم مختلف در مقالات از این جهت است، که تنظیم‌گری یک موضوع ثابت و غیرقابل انعطاف نیست؛ بلکه مفهومی پویاست. پویا بودن آن، از این حیث که ضمن تأثیرگذاری بر شرایط، از آن تأثیر نیز می‌پذیرد. به عبارت دیگر جهت دستیابی به اهداف تنظیم‌گرانه، تنظیم‌گر باید با ارزیابی دقیق شرایط، بهترین واکنش را برگزیند و بر آن اساس عمل کند. در این‌صورت تنظیم‌گری با یک اعلام موضع دقیق، نمایندگی مشخصی از اهداف خواهد داشت (Nobahar, Rahim and Shahbeigi, 2020: 526). نکته‌ی دیگر اینکه در مواضع مختلف علمی، پژوهش‌گران پیش‌رو در ایجاد و خلق راه‌حل‌های جدید هستند؛ بنابراین تا زمانی که نگاه جامع‌نگر با استفاده از ظرفیت تمامی علوم در تنظیم‌گری میان پژوهش‌گران ایجاد نشود، به‌کارگیری این روش‌ها و مکانیسم‌ها در عمل محال خواهد بود.

ستون مسئله در جدول ۴، نشان می‌دهد که اگرچه تأثیر رشته‌ی اقتصاد به عنوان یک علم زیربنایی در بررسی مفهوم تنظیم‌گری، در طی سال‌های اخیر رو به کاهش بوده است، اما با این وجود در حال حاضر همچنان مسائلی در پژوهش‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرند که ریشه‌ی اقتصادی داشته و یا حداقل تبعات خاصی در این حوزه دارند. باتوجه به گستره‌ی مفهومی و کارکردی که در بخش اول و دوم مقاله حاضر مورد بررسی قرار گرفت، تنظیم‌گری قادر است در تمامی موضوعات مختلف اجتماعی که در گستره‌ی یک دولت تبدیل به مسئله می‌شوند، جایگاه به‌خصوصی داشته باشد. کما اینکه به ترتیب در منابع ردیف ۴، ۵، ۱۱ و ۱۵ مسائل مورد نظر پژوهش، در حوزه‌های غیر اقتصادی هستند. ملاحظه‌ی مقالات مورد بررسی حاکی از یک تعارض در محتوای پژوهش‌ها است؛ چطور می‌شود که تنظیم‌گری، معادل مقررات‌گذاری و تنها ابزار آن نیز قانون در نظر گرفته شود و در عین حال، در معرفی نهادهای تنظیم‌گر، مراجعی غیر از دولت مدنظر پژوهش‌گر باشند؟! این تعارض به دو شکل تحقق می‌یابد، حالت اول زمانی است که نهاد تنظیم‌گر ثانوی، همچنان دولتی یا عمومی است؛ اما اختیار قانون و قاعده‌گذاری ندارد، مانند منبع ردیف ۱. حالت دوم هم شامل وضعیتی است که غیر از دولت، نهادهای خصوصی و مدنی نیز به عنوان تنظیم‌گر در نظر گرفته می‌شوند، مانند منابع ردیف ۵ و ۱۲؛ حال آن‌که نهادهای غیردولتی با نهادهای دولتی از نظر منشاء قدرت کاملا متفاوت‌اند. نکته‌ی دیگر در ارزیابی مقالات، ابزارهای معرفی شده است، که عمدتاً صحبت از قانون،مقررات و قاعده است و درنهایت چند ابزار محدود دیگر، مانند آنچه در منابع ردیف ۸، ۹ و ۱۱ مورد اشاره قرار گرفته است. در حال حاضر هیچ‌کدام از مقالات مورد بررسی به مکانیسم‌های تغییر رفتار در تنظیم‌گری نکردند، در صورتی که همان‌طور که ذکر شد، این مکانیسم‌ها به نسبت ابزارهای پیشین نتیجه‌گراتر هستند و دستیابی به هدف تنظیم‌گری را بیشتر تضمین می‌کنند.

به عبارت دیگر، به میزانی که حضور بازیگران غیردولتی پر رنگ‌تر می‌شود و ریشه‌ی مسائل مورد بررسی از حوزه‌ی اقتصادی فاصله می‌گیرد، استفاده از ابتکار عمل در تنظیم‌گری اهمیت بیشتری پیدا می‌کند.

یکی از مهم‌ترین نکات در طراحی یک فراگرد تنظیم‌گری، در نظر گرفتن مناسبات سیاسی، اجتماعی، فرهنگی و ... در یک کشور است. یک فراگرد تنظیم‌گری موفق در کشوری خاص، می‌تواند در مرزهای یک سرزمین دیگر با شکست مواجه شود. در این‌باره ادعا می‌شود که واگذاری تنظیم‌گری به بازیگران غیر خصوصی سبب افزایش اثربخشی و نوآوری در این حوزه می‌شود؛ اما باید دید متناسب با ساختارهای سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی (به خصوص نهادی و مناسبت میان آن‌ها)، تا چه میزان امکان اجرایی شدن وجود دارد. البته این موضوع نیز در خور توجه است که به میزانی که فراگرد تنظیم‌گری اخیرا دچار تغییر و تحول شده، ماهیت مسائل موجود نیز دچار پیچیدگی‌هایی شده و همچنین سطح استانداردهای مورد نظر در فراگرد تنظیم‌گری ارتقاء پیدا کرده (Yasuda. 2022: 473).

در حرکت از شکل سنتی تنظیم‌گری به شکل تنظیم‌گری جامع‌نگر، ایجاد سه تحول، به ترتیب ذیل مورد نیاز است:

- تمرکززدایی از دولت در بستر حکمرانی؛
- فعال‌سازی مشارکت‌های غیردولتی (و حتی درگیر کردن خودِ تنظیم‌شوندگان)
- ارتقاء سطح فراگرد تنظیم‌گری در به‌کارگیری ظرفیت‌های داوطلبانه مردمی (Yasuda. 2022: 473).

لازم به ذکر است، همان‌طور که پیش‌تر بیان شد، مشارکت سایر بازیگران (غیردولتی)، به معنای کم رنگ شدن نقش دولت نیست؛ چراکه واگذاری این حیطه به دیگر نهادها و سازمان‌ها، نیازمند نظارت و کنترل از جانب دولت است. برای مثال گاهی ممکن است رفتارهای تنظیم‌گرایانه‌ی بخش خصوصی در آینده تبعاتی به دنبال داشته باشد، در اینصورت دولت اقدامات پیش-گیرانه‌ای جهت خنثی نمودن تبعات منفی ناشی از آن اقدام را انجام می‌دهد —این اقدامات بیشتر در حوزه‌ی اقتصادی و در راستای تنظیم بازار صورت می‌گیرد. گاهی هم تنظیم‌گری مشارکتی[1] به صورت توامان توسط دولت و بخش خصوصی صورت می‌پذیرد؛ برای مثال دولت مجموعه استانداردهای گسترده‌ای را برای حوزه‌ی صنعت وضع می‌کند و برای تدقیق جزئیات آن از صنعت کمک می‌خواهد (Yasuda. 2022: 473 & 474).

شیوه‌ی تنظیم‌گری سنتی، مبتنی بر مدل از بالا به پایین[2] بود؛ یعنی حالتی که در آن دولت به‌صورت یک‌جانبه، در رابطه با تنظیم‌گری موضوعات مختلف قواعدی وضع و محدودیت‌هایی را اعمال می‌نماید. اشکال جدید تنظیم‌گری در حکمرانی به‌گونه‌ای است که این شکل از تنظیم‌گری را دارای نقاط ضعف می‌داند؛ چراکه در بسیاری از موارد تنظیم‌گران اطلاعات و دانش کافی در رابطه با مسائل و اطلاعات تخصصی موضوع ندارند، حال آن‌که گاهی واگذاری اختیار به تنظیم‌شوندگان بر اساس مدل از پایین به بالا[3]، موجب بهبود فرایند تنظیم‌گری می‌شود (Belinskij. 2019: 3). بنابراین می‌توان گفت تنظیم‌گری به شکل جامع‌نگر، مبتنی بر مدل ترکیبی[4] است و بر اساس تلفیقی از دو مدل پیشین اجرا می‌شود (Knill & Tosun. 2020: 136).

در رویکرد جامع‌نگر، فراگرد تنظیم‌گری باید به‌گونه‌ای طراحی شود که تا حد امکان، اقدامات و فعالیت‌های تنظیم-گرایانه، عمدتاً خارج از دولت انجام شوند، اما چگونگی هدایت و مدیریت آن‌ها و همچنین نظارت بر این فراگرد، از طریق نیروهای قوی تنظیم‌گری دولت اعمال شود. بنابراین در فسلفه‌ی جدید تنظیم‌گری، به‌جای گسترش و تقویت فعالیت-های تنظیم‌گری، تاکید بر نقش خط‌مشی‌گذاری و نظارتی دولت است (Shams, 2022: 475).

نتیجه‌گیری و پیشنهادات

تنظیم‌گری یکی از کارکردهای حکمرانی است؛ ولی باتوجه به جدید بودن حوزه‌ی حکمرانی، به نظر می‌رسد بسیاری از مفاهیم مرتبط با آن، همچنان به‌صورت پیشین آن مورد استفاده و استناد قرار می‌گیرند. اگر حکمرانی را به‌عنوان الگووارهی تعریف کنیم که در آن بر نقش تمامی ظرفیت‌های موجود؛ از بخش‌های دولتی و غیر دولتی گرفته تا تمامی شهروندان تاکید می‌شود، لذا در بازتعریف کارکردهای مرتبط با آن، نمی‌توان هدف حکمرانی را نادیده گرفت. به همین منظور تنظیم‌گری نه به شکل یک مداخله‌ی یک جانبه‌ی دولتی، بلکه به صورت فراگردی درنظر گرفته می‌شود، که در آن تمامی ظرفیت‌های موجود در آن مشارکت دارند؛ منتها بسته به سطح، موضوع،

[1] co-regulation

[2] Top–Down Regulation

[3] Bottom–Up Regulation

[4] Hybrid Regulation

مکانیسم، ابزار و .... تنظیم‌گری؛ نحوه‌ی مشارکت بازیگران مختلف می‌تواند متفاوت باشد.

با در نظرگرفتن منطق اصیل تنظیم‌گری که با بررسی مطالب به دست آمد، مشخص شد هدف از تنظیم‌گری، تعیین حد و حدود و چارچوب در یک حوزه‌ی خاص می‌باشد؛ حوزه‌ای که مرتبط با امر عمومی است؛ نتیجتاً یک تعریف کلی، عمومی و جامع از تنظیم‌گری که در برگیرنده‌ی تمامی اقسام پیشین باشد، این‌چنین است: **«فراگَرد تکوین ضوابط و قاعده‌مند نمودن رفتارهای عمومی»**. یعنی چرخه‌ای که با شناسایی و تعریف استانداردهای تنظیم‌گری، متناسب با اهداف حکمرانی، مبتنی بر اصول، نهادها و هنجارهای جامعه، برای تنظیم‌گری رفتار مقامات سیاسی، مدیران دولتی و خصوصی و مردم آغاز می‌شود؛ و با به‌کارگیری ابزار و مکانیسم‌های ابتکاری، اجرایی می‌گردد.

بر این مبنا پیشنهاد می‌گردد:

- وقتی صحبت از فراگرد تنظیم‌گری می‌شود؛ باید به این موضوع توجه کرد که عناصر و مناسبات میان این عناصر، در قالب یک چرخه‌ی تنظیم‌گری، فراگرد تنظیم‌گری جامع‌نگر را رقم می‌زند. مهم‌ترین عنصر در تنظیم‌گری که اقدامی از جنس مداخله می‌طلبد، عنصر تنظیم‌گر است. عنصر تنظیم‌گر شامل محدوده‌ای می‌شود که اقدام به تعیین استاندارد و چاچوب‌های مبتنی بر اهداف حکمرانی می‌نماید؛ بنابراین توجه به فعال‌سازی ظرفیت‌های اجتماعی و مدنی به‌عنوان تنظیم‌گر و همچنین توجه به ابتکار عمل، مورد توجه پژوهش‌گران و در گام بعد، حکمرانان قرار گیرد.
- در مباحث مقدماتی مقاله در مورد این موضوع بحث شد که یکی از دلایل محدودیت‌های موجود در تعاریف تنظیم-گری، نگاه یک‌جانبه و تک‌رشته‌ای به این موضوع است که عمدتاً از دریچه‌ی رشته‌هایی نظیر حقوق و اقتصاد وام گرفته شده و به تبع، مهم‌ترین ابزارهای تنظیم‌گری وضع قواعد و مقررات درنظر گرفته شده است. موضوع دیگری که در این‌باره محل تامل است؛ جنس مسائلی است که توسط پژوهش‌گران مورد بررسی قرار گرفته است. اگر پدیدار شدن برخی مسائل ناشی از خلاء قانونی هستند (بر فرض اینکه با دقت ریشه‌یابی شده باشند)، این موضوع دلیلی بر تجویز راه‌حل‌های قانونی در مواجهه با سایر مسائل نیستند. به عبارت دیگر؛ بسیاری از مسائل اجتماعی، ریشه در نقصان حوزه‌های فرهنگی، آموزشی، اعتقادی و ... جامعه دارند؛ لذا در حل آنان، به‌کارگیری سایر ظرفیت‌های موجود، به کمک ابزار و روش‌های نوآورانه، می‌تواند اثرگذاری بیشتری در تنظیم‌گری موضوع مورد نظر داشته باشد.

References

[1] Alemanno, Alberto. Spina, Alessandro (2014). Nudging legally: On the checks and balances of behavioral regulation, International Journal of Constitutional Law, 12 (2), 429–456, https://doi.org/10.1093/icon/mou033

[2] Almond, P., & van Erp, J. (2020). Regulation and governance versus criminology: Disciplinary divides, intersections, and opportunities. Regulation & Governance, 14(2), 167-183.

[3] Asilyan, L.V & Necrasova, I.E (2023). The essence of state coercion in the mechanism of legal regulation. SHS Web of Conferences 164(43). 1 – 4. DOI:10.1051/shsconf/202316400092.

[4] Bartle, I., & Vass, P. (2007). Self-regulation within the regulatory state: Towards a new regulatory paradigm?. Public Administration, 85(4), 885-905.

[5] Belinskij, A., Iho, A., Paloniitty, T., & Soininen, N. (2019). From top–down regulation to bottom–up solutions: Reconfiguring governance of agricultural nutrient loading to waters. Sustainability, 11(19), 5364.

[6] Boekaerts, M., Zeidner, M., & Pintrich, P. R. (Eds.). (1999). Handbook of self-regulation. Elsevier.

[7] Bora, A. (2014). Rethinking regulation: What governance is all about. *Portuguese Journal of Social Science*, *13*(2), 197-213.

[8] Cohn, M. (2011). 13 Law and regulation: the role, form and choice of legal rules. *Handbook on the Politics of Regulation*, 185.

[9] Dal Bo, E. (2006). Regulatory Capture: A Review. Oxford Review of Economic Policy, 22(2), 203–225. doi:10.1093/oxrep/grj013

[10] Danai Fard, Hassan (۲۰۱۲), Challenges of public administration in Iran, ۷th edition, Tehran: University Humanities Study Organization "Samt".

[11] Farrukh, A., & Sajjad, A. (2023). A Critical Review of Literature Review Methodologies. *Advancing Methodologies of Conducting Literature Review in Management Domain*, *2*, 103-123.

[12] Ghasem Zadeh Iraqi, Morteza; Khojsteh Bagherzadeh, Hassan and Shah Mohammadi Salmani, Abdolreza (2021), Presenting the model of governance in online video platforms with an emphasis on the role of industry (self-regulation), Media and Culture, ۱۱(۲), .۳۰۶-۲۷۷

[13] Giddens, Anthony (۲۰۰۳), Sociology, translated by Manouchehr Sabouri, ۹th edition, Tehran: Ney Publishing.

[14] Grabs, J., Auld, G., & Cashore, B. (2020). Private regulation, public policy, and the perils of adverse ontological selection. Regulation & Governance, 15(4), 1183–1208. doi:10.1111/rego.12354

[15] Guillaume, Biard. (2022). Implementing Regulatory Policy. In the Routledge Handbook of Policy Tools. Edited by Michael Howlett. 316 -331. doi: 10.4324/9781003163954-31

[16] Gunningham, N., & Holley, C. (2016). Next-generation environmental regulation: law, regulation, and governance. *Annual Review of Law and Social Science*, *12*(1), 273-293.

[17] Hadavand, Mehdi and Jam, Farhad (2021), "The concept of regulatory government: analysis of regulation as a governance tool", Strategy Quarterly, ۳۰(۹۹), .۲۶۶-۲۲۸

[18] Heims, E., & Moxon, S. (2024). Mechanisms of regulatory capture: Testing claims of industry influence in the case of Vioxx. Regulation & Governance, 18(1), 139-157. http://ebookcentral.proquest.com/lib/ubnru-ebooks/

[19] Hughes, O. (2023). "Chapter 2: Governance". In *The Crisis of Governance*. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing. Retrieved Jul 14, 2024, from https://doi.org/10.4337/9781839103308.00006

[20] Huising, R., & Silbey, S. S. (2018). From nudge to culture and back again: Coalface governance in the regulated organization. Annual Review of Law and Social Science, 14(1), 91-114.

[21] Karimi Khozani, Ali; Ghafari, Gholamreza and Azizabadi Farahani, Fatemeh (۲۰۱۵), "Ethical challenges and solutions of the police in managing protest crowds", Journal of Ethics in Science and Technology, ۱۳ (۱), .۱۷-۹

[22] Katouzian, Nasser (۲۰۱۳), Introduction to the science of law and study in Iran's legal system, ۹۳rd edition, Tehran: Publishing Company.

[23] Knill, Christoph, and Jale Tosun (2020). Public Policy : A New Introduction, Macmillan Education UK, ProQuest Ebook Central,

[24] Koop, C., & Lodge, M. (2015). What is regulation? An interdisciplinary concept analysis. Regulation & Governance, 11(1), 95–108. https://doi:10.1111/rego.12094

[25] Levi-Faur,David. Kariv-Teitelbaum, Yael. Medzini, Rotem. (2021). Regulatory Governance: History, Theories, Strategies, and Challenges. https://doi:10.1093/ACREFORE/9780190228637.013.1430

[26] Madise, S. (2019). Different Types of Regulation. In: The Regulation of Mobile Money. Palgrave Macmillan Studies in Banking and Financial Institutions. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-13831-8_4
[27] Michael, W., Taylor. (2010). Institutional Structures of Regulation. 473-480. doi: 10.1016/B978-0-12-397875-2.00026-X
[28] Minogue, M., & Cariño, L. (Eds.). (2008). *Regulatory governance in developing countries*. Edward Elgar Publishing.
[29] Motahari, Morteza (۲۰۰۹), the collection of works of Master Shahid Motahari, ۱۳th edition, Tehran: Sadra Publishing House.
[30] Nobahar, Rahim and Shahbeigi, Iman (۲۰۲۰), "The evolution of the paradigm of punishment to regulation in the light of the theory of responsive regulation", Criminal Law and Criminology Studies, ۵۰(۲), ۵۳۹-۵۱۵.
[31] Pan, J., Shao, Z., & Xu, Y. (2022). How government-controlled media shifts policy attitudes through framing. Political Science Research and Methods, 10(2), 317-332.
[32] Potoski, M., & Prakash, A. (2002). Protecting the environment: voluntary regulations in environmental governance. Policy Currents, 11(4), 9-14.
[33] Rajendran, R., Din, R., & Othman, N. (2023). A Critical Review on Using Canva as a Visual Media Platform for English Language Learning. *Social Sciences*, *13*(6), 631-641.
[34] Rasekh, Mohammad and Hosseini Karaei, Siddmojtaba (۲۰۱۴), "The Concept of Regulation in the Realm of Law", Encyclopedia of Economic Law Journal, ۲۲(۸), .۲۳-۳۹
[35] Scott, Alister. Baker, Jonathan. (2013). Regulatory tools: a literature review. Available at http://neat.ecosystemsknowledge.net/pdfs/regulatory_tools_literature_review_full.pdf.
[36] Scott, Colin (2012). Regulating Everything: From Mega- to Meta-regulation. Administration, 60:57-85.
[37] Shabani, Qasim (۲۰۱۳), Fundamental Rights and Government Structure of the Islamic Republic of Iran, ۵۱st edition, Tehran: Information Publications.
[38] Shams, Irfan (2022), Epidemic and Regulating Government, Legal Research Quarterly, ۲۵(۱۰۰۲), ۴۷۸-۴۶۱.
[39] Shirazi, Hossein (۲۰۱۹), regulation instead of ownership in policy-making; A case study: the model of interaction between the institution of public libraries and the library department of Tehran municipality, Dolat Pazhuhi Quarterly, ۵(۲۰), .۱-۳۵
[40] Shirazi, Hossein (2021), policy making to change behavior in order to empower citizens; A necessary approach in order to realize the government's macro-goals, Scientific Quarterly of Government Research, ۶ (۲۷), .۵۹-۳۱
[41] Tahmasbi, Reza (۲۰۱۶), An introduction to the theories of public administration, ۷th edition, Tehran: University Humanities Study Organization "Samt".
[42] Valizadeh (۲۰۱۹). Analysis of regulation, privatization in Iran. Kanon Yar, ۱۲(۳), .۲۵۵-۲۹۸
[43] Vestoso, Margherita. Cecere, Ilaria. (2022). Norm vs Norm: A behavioural and agent-based study of the interaction between formal and informal rules. Sociologia del diritto, 153-172. https://doi:10.3280/sd2022-001007
[44] Windholz, E. (2022). Implementing Regulatory Policy: Regulatory Tools and the Use of Authority. In The Routledge Handbook of Policy Tools (pp. 316-331). Routledge.
[45] Windholz, Eric and Hodge, Graeme (2012). Conceptualising Social and Economic Regulation: Implications for Modern Regulators and Regulatory Activity. Monash University Law Review, 38 (2), 212- 237., Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=2215334
[46] Wirtz, B. W., Weyerer, J. C., & Sturm, B. J. (2020). The Dark Sides of Artificial Intelligence: An Integrated AI Governance Framework for Public Administration. International Journal of Public Administration, 1–12. doi:10.1080/01900692.2020.1749851
[47] Yasuda, J. (2016). Regulatory governance. In *Handbook on theories of governance* (pp. 428-441). Edward Elgar Publishing.
[48] Yasuda, J. (2022). "Chapter 41: Regulatory governance". In Handbook on Theories of Governance. Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing. Retrieved Mar 16, 2024, from https://doi.org/10.4337/9781800371972.00051
[49] Yavari, Asadullah. (۲۰۱۴). Understanding the concept of legal regulation. Comparative law studies. ۵(۲). .۶۲۹-۶۴۷

[50] Zwitter, A. (2024). Cybernetic governance: implications of technology convergence on governance convergence. Ethics and Information Technology, 26(2), 1-13.